

MIG SEGLE D'ARQUITECTURA

Vicent M. Vidal i Vidal

2 0 1 8
LLOTJA DE SANT JORDI
2 0 1 9

MIG SEGLE D'ARQUITECTURA

Vicent M. Vidal i Vidal

2 0 1 8
LLOTJA DE SANT JORDI
2 0 1 9

ÀREA DE CULTURA / AJUNTAMENT D'ALCOI

President: Antoni Francés, Alcalde d'Alcoi

Coordinació: Raül Llopis, Regidor de Cultura

ARTS PLÀSTIQUES

CONSELL ASSESSOR:

Armand Alberola

Manuel Boix

Romà de la Calle

Fernando Castro

Carles Cortés

Tomàs Llorens

Miquel Navarro

Santi Pastor

Wences Rambla

Isabel-Clara Simó

Josep Sou

Feliu Ventura

Vicent M. Vidal

DIRECCIÓ:

Antoni Miró

EDITA: Ajuntament d'Alcoi

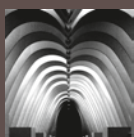
© DELS AUTORS

© AMB-DISSENY

© AJUNTAMENT D'ALCOI

IMPRESSIÓ: GRÀFIQUES ALCOI, S.L.U.

DIPÒSIT LEGAL: A 523-2018

LLOTJA DE SANT JORDI

AJUNTAMENT D'ALCOI

CÀTEDRA
ANTONI MIRÓ
D'ART CONTEMPORANI
UNIVERSITAT D'ALACANT
AJUNTAMENT D'ALCOI
AJUNTAMENT D'ÒTOS

Sabadell
Fundació

ELS AUTORS CEDEIXEN VOLUNTARIAMENT ELS DRETS DE REPRODUCCIÓ

SOBRE LA CIUTAT INDUSTRIAL I POST INDUSTRIAL

La ciutat industrial d'Alcoi es configurava als anys cinquanta com un lloc de confluència de gent de diferent procedència, els nascuts a la ciutat i els immigrants a la recerca d'oportunitats que es fonen amb els nadius formant una població que viu i conviu entre les olors dels seus parcs, la cridòria dels seus carrers, el soroll de les seues calçades, absorbint la parla dels seus veïns a partir dels jocs dels nens o de l'argot de les fàbriques. En aquell temps, les converses, durant el dinar en les portes dels tallers, es barrejaven amb el so del xiulet de vapor que marcava l'inici de la jornada i el temps productiu de la conca del Barxell, com un dispositiu modern que supleix el toc de les campanes medievals regulant el ritme de treball de la vall.

Durant l'etapa proto-industrial els cicles productius estan condicionats pels arbres de transmissió que mouen els mecanismes dels establiments fabrils i marquen el ritme de les operacions complexes que es desenvolupen en les grans sales de treball, on l'esforç manual és substituït per la potència que els generadors mecànics aporten en la producció industrial. Es viu en una ciutat que influeix en l'acceptació de les pautes de convivència on persisteix la influència del barri en el qual es neix o es viu. En aquest entorn el nen aprèn a sortir al carrer i doblegar les cantonades que limiten l'univers infantil als recorreguts entre els domicilis i les escoles. Després aprendrà la convivència a la fàbrica i la seua capacitació laboral li donarà accés a l'escola tècnica, en la qual podrà consolidar una formació acadèmica.

Als carrers se sentia la salutació *Com va?*, una pregunta retòrica que es referia a la feina, costum habitual en altres cultures industrials, com la de la societat llombarda. Les ciutats de la capital, amb menor història dramàtica que la industrial i amb episodis de diferent celeritat i durada, han experimentat en el seu desenvolupament una altra dinàmica més meditada, més controlada i dirigida a mantenir un caràcter heretat amb majors avantatges de partida. En canvi, la nostra memòria col·lectiva sorgeix d'una forma més espontània i més senzilla no exempta d'avatars i contradiccions, però és la nostra. La narració d'un instant de la quotidianitat de l'any 1955, com si es tractés d'una instantània borrosa recuperada, aclareix un moment de la nostra productiva societat. Aquesta s'alimentava d'una immigració interior que aprofitava un ampli mercat de treball on el immigrant busca una ocupació lligada amb el seu ofici o amb les seues aptituds i ha d'optar per allò disponible al mercat de treball. Per tant, els primers treballs de l'immigrant són generalment eventuais, com a eventual és la seua vinculació a la ciutat, ja que el nou habitant encara no té casa fixa. Al principi és acollit pels parents ja establerts en els habitatges obrers i que posteriorment ajudaran a buscar allotjament a la família immigrada. La família s'acomodarà en un

espai de lloguer l'oferta del qual s'assimila al procediment de rendes de la propietat agrària llogada per peces, amb una flexibilitat que facilita l'equilibri de la seua grandària amb les possibilitats econòmiques dels seus habitants. Així l'exigu nombre d'habitacions inicial va augmentant amb els nous ingressos de la família quan un nou membre s'incorpora al mercat de treball, ja que en un mitjà tan flexible tendeix a materialitzar-se la dura llei heretada des de la lògica aristotèlica on el valor de l'habitatge està representada pel nombre de llits disponibles per restaurar la força de treball.

6 La positiva tradició transformadora que la ciutat industrial exerceix sobre l'individu no es pot separar de la biografia personal. Els camins recorreguts entre l'aprenentatge dels oficis i l'experiència social adquirida durant l'adolescència evidencien que una formació vinculada als ensenyaments de la seua gent es tradueix en una cultura lligada a un quefer prometeic en què allò natural es rep per ser transformat. En aquest saber senzill i profund, entroncat en un pensament generacional propositiu, resideix la formació d'una convicció que l'autoritat de Borges testimonia: "el que em van ensenyar els seus homes val per a qualsevol lloc i per qualsevol circumstància". Els esdeveniments que conformen la realitat de la ciutat com un moment fugaç estan subjectes a un principi que assumeix el seu inacabat present. La seua narració és imprescindible per fer comprensible la ciutat i la seua organització social, proporcionant al mateix temps raons que eviten el biaix dels fets per prejudicis o errors. Trobar el sentit de la ciutat i per tant de la seua arquitectura és una tasca a reprendre sense excessiu desànim ni optimisme.

Hem d'entendre la presència d'uns orígens el caràcter del qual queda impregnant l'existència futura de la ciutat. Així quan estudiem la ciutat actual veiem que encara mostra la seua dependència de les etapes del segle XIX mentre s'estava desenvolupant i creixent tant per la seua herència industrial o fisiocràtica com per la seua vessant administrativa i creixent activitat de centre territorial. Hem de tenir en compte que les lleis fundacionals de l'esperit industrial de la ciutat, dictades per un territori complex, li van assignar una destinació productiva per aprofitar el potencial dels recursos hidràulics.

Les lleis territorials són permanents i evidencien les relacions entre la topografia els camins, fonts, rius, assuts i canals com a elements que configuren un lloc més enllà de la seua utilitat immediata, però resulten imprescindibles per decidir qüestions tan necessàries com l'accessibilitat, l'abastiment, el cultiu, la producció material de béns i objectes, etc. Altres lleis menys evidents estan contingudes en un ordre complex hereu de la història o bé latent en l'atmosfera del lloc donant peu a una formulació dels principis que, intuïts inicialment, es mostren útils per a regir la disposició d'un ordre urbà les unitats del qual configuren la morfologia de la ciutat.

Ciutat i territori són indissolubles. De la mateixa manera que les decisions en l'expansió de la ciutat afecten el territori, les decisions territorials modifiquen les opcions del creixement de la ciutat, com passa amb la incorporació de l'autovia. Aquesta realitat física necessita un estudi conjunt a favor del principi de completesa i l'encert o error de les decisions urbanes i territorials impulsarà o llastarà el futur de la generació present i de les futures.

Tot resulta ampli i distant en les lleis dictades pel territori i les forces econòmiques i només a través de regles es fa valer la precisió en l'àmbit de la construcció de la ciutat, regles que subordinades a principis geològics, topogràfics, hidràulics i històrics permeten en el seu conjunt aprofitar la morfologia del territori.

La ciutat desenvolupa el territori en el seu profit i per això necessita regles de traçat urbanístic que puguin permetre incorporar el sentit de les lleis que mantenen el caràcter urbà en el desenvolupament de les vores de la ciutat. Aquestes vores, en el cas del Molinar, tenen una presència de restes materials que donen notícia de la identitat del passat, de manera que, les decisions de desenvolupament de tota l'àrea, inclosa la d'interès arqueològic i paisatgístic, necessiten codis morfològics posats al dia per afrontar les demandes funcionals que el temps va desvetllant en el camí cap al futur.

La ciutat aprofita les condicions favorables del seu territori o bé modifica els seus inconvenients per adoptar la forma més idònia. Acceptar aquestes contradiccions aparentment irresolubles forja el caràcter d'un poble que ha de seguir aprenent com les dificultats s'afronten amb intel·ligència i determinació. Un recorregut en el temps ens explica les decisions sobre l'ordre territorial i ens indica la repercussió que sobre la ciutat i el seu desenvolupament té el traçat de la seua planimetria, basant-se en la regularitat dels seus plànols de servei que, acceptant la topografia, mostren, mitjançant una clara secció, l'ordre i la magnitud de la seua orografia.

La ciutat d'Alcoi té un traçat heretat de la seua forta influència medieval i d'un desenvolupament territorial guiat per l'activitat productiva desenvolupada al llarg de les lleres dels Rius Molinar i Barxell. De fet el centre de la ciutat s'assenta sobre l'esperó format en la unió d'aquests rius, circumstància que propicia la forta marca topogràfica del solar de la Vila. A principis del segle XIX es planteja la necessitat d'habilitar, pel terme municipal d'Alcoi, la carretera de segon ordre que discorre des de Xàtiva a Alacant. Per aquest menester, Joan Subercase és comissionat pel Ministeri de Foment i el 1841 proposa un traçat uniforme i continu en creuar la llera del riu Barxell mitjançant sengles ponts com són Sant Roc i La Petxina. D'aquesta manera evitava el traçat més econòmic d'un camí a una cota inferior al vessant Nord

d'aquest mateix riu. El municipi va prendre aquesta proposta en consideració assumint l'increment del seu cost en previsió d'una amortització segura en el futur desenvolupament de la ciutat. Aquesta decisió implicava la construcció de tres ponts que circumdaven la ciutat i va produir, amb una longitud de 2 km, el major i més estable traçat regular de la seua història. El temps demostraria la seua utilitat a l'aprofitar-se com a eix per l'eixample que es projectaria mig segle després i el pendent del 3,4% en el tram entre el pont de la Petxina i la bassa de Merita anticipava l'auge de l'automoció quan es va generalitzar l'ús de l'automòbil individual a partir de l'últim terç del segle XIX.

8 La morfologia de la ciutat industrial comença a canviar perquè es modifica l'anterior organització menestral que mantenia una veritable hibridació entre taller i habitatge. En quedar separats a la ciutat industrial dels edificis fabrils i l'habitatge col·lectiu, se separa el lloc de la producció i el de descans, apareixent la forma característica d'organització de la ciutat moderna. Al principi la recerca de la força motriu hidràulica expandeix l'activitat fabril cap a la perifèria per aprofitar de forma òptima els salts d'aigua que depenien dels estiatges i dels cicles naturals. En aquest procés la indústria es dispersa en busca de la força de la roda propulsora vinculada a la deu i queda fixa en una posició inamovible. La mà d'obra concentrada a la ciutat es desplaça als llocs de treball que depenen de la producció de l'energia que alimenta els seus motors.

Amb el seu so cadenciós i esveltes xemeneies, els motors ergo-tèrmics van anar apagant durant la primera meitat del segle XX la remor de les anònimes i silencioses rodes hidràuliques, quintuplicant les potències aportades per l'aigua. Les raons d'utilitat i la necessitat d'assegurar una producció contínua en els cicles de permanent maquinització van ser suficients per decidir l'increment de motors i enfangats que van influir tant en l'augment de superfície destinada a la fabricació com en el nombre d'edificis industrials. Al necessitar aigua en els cicles productius i en la refrigeració dels motors, les fàbriques seguien utilitzant les riberes dels rius Molinar i Barxell, passant a ocupar la vall del Serpis les manufactures més autònomes i de major producció, mantenint un desplegament territorial que vinculava producció i habitatge dins d'un mitjà discontinu.

No obstant això, en els solars de les alineacions dels eixamples urbans aptes per a establir indústria es van situar les manufactures que necessitaven una nombrosa mà d'obra femenina. D'aquesta manera les distàncies al lloc de residència es reduïen, formant la indústria un continu urbà tipològicament heterogeni amb l'habitatge però de gran homogeneïtat morfològica. En aquesta amalgama urbana, durant l'etapa autàrquica, les indústries de la confecció, papereres i oliveres, van passar a adoptar un caràcter urbà

adequat a la ciutat en escala i disposició, al costat de la construcció d'habitatge que la demanda de la creixent mà d'obra exigia.

Els grans tallers de construcció posicionats en el teixit urbanitzat perifèric afavorien la promoció d'habitatges col·lectius en les seues àrees d'influència. Aquesta proximitat entre els llocs de treball i de residència transferia una aspiració utòpica adoptada col·lectivament que va persistir en el temps com si habitatge i lloc de treball foren circumstàncies de llarga durada. És convenient tenir en compte que les utopies propositives, com un nexa d'unió entre les aspiracions a un model de vida de més domesticitat, i les ofertes possibles i acotades per l'oportunitat i preu tenen una gran influència com a assaig per proposar un model de desenvolupament a la ciutat del segle XXI.

Si admetem que la ciutat del segle XX és com una herència de la ciutat industrial del segle XIX, hem d'obrir un parèntesi per pronunciar-nos sobre ciutat del segle XXI considerant l'herència ja amortitzada del segle XX. L'observació d'aquesta continuïtat entre la ciutat heretada i l'actual, imposa condicions d'ordre en les seues àmplies possibilitats d'expansió, quan el seu territori, siga erm o cultivat, es transforma en solar urbà. El seu futur està abocat a considerar la continuïtat entre l'ordre urbà pretèrit i els nous traçats com una oportunitat que ha esperat molt de temps per oferir noves possibilitats productives, d'assentament o de comunicació. Aquest estudi o anàlisi dels avantatges de projectar la ciutat cap al segle XXI correspon al temps present, un temps que deu ser destinat a soldar les fissures d'una estructura urbana potent però esquerdada pel seu descuidat ús. Els carrers urbans de traçats curts que tenen la possibilitat de la seua prolongació han de deixar aquesta possibilitat oberta com una oportunitat per canviar el seu rang a la ciutat, donant un nou valor tant als comerços distribuïts com als seus habitants.

La necessitat de considerar els enclavaments crítics per a una expansió ordenada de la ciutat és clau en moments de baix desenvolupament i consisteix a no entorpir o malmetre línies d'actuació i obertura que generaran, al seu torn, un desenvolupament de la ciutat actual. Les herències del nucli històric, amb una base nodal, com la placeta de les Eres, un cop arruïnat el seu entorn, manté una posició òptima per desenvolupar la figura urbana d'un "llarg" en la prolongació de l'actual plaça. Aquesta operació admet, com a la Sang, un ric espai interior que qualificaria un centre urbà encara capaç d'albergar una arquitectura de gran qualitat.

Actualment, la connexió entre el barri del Viaducte i la Zona Nord es produeix mitjançant un pont de dos trams oposats amb un 8% de pendent. En realitat està lluny de ser una solució amable amb el vianant per al qual la forma de desplaçar-se té un estàndard alt de comoditat, com passa amb la coneguda "volta als ponts". En qualsevol cas, per facilitar la traça i construcció del pont de traçat òptim que uniria la Zona

Nord amb el Centre a través del passeig del Viaducte, deuen reservar-se a aquest als accessos urbans. En l'estructura de la ciutat aquesta connexió aèria entre el final del passeig del Viaducte amb l'avinguda d'Andalusia conservaria el pla de servei entre el Centre i la Zona Nord amb tan sols un tram de tot just 300 metres i un escàs 2% de pendent.

Per a la imprescindible connexió entre el Sud i l'Oest de la ciutat es necessita el traçat d'una línia industrial per unir les dues riberes del Riu Riquer a l'altura del Clot d'Anselmo amb un pont d'una llum que es pot resoldre fàcilment amb piles i taulers. El traçat de la línia industrial es proposa a l'empara de l'antiga explanació del ferrocarril d'Alcoi a Alacant mantenint una zona d'amortiment entre 50 i 100 m amb l'actual Via Verda. D'aquesta manera es pot enllaçar l'accés Sud a la ciutat des de l'autovia amb l'accés Oest per la carretera de Banyeres de Mariola en la zona de Riquer Alt i així tancar el circuit que manté la vall de l'Alcoià connectat des de l'Est i el Sud amb l'autovia de València a Alacant, enllaçant alhora amb aquest cinturó Sud-Oest la zona esportiva, que compta només amb un únic accés.

L'arquitectura de la indústria és el resultat d'un posicionament tant cultural com pragmàtic, on els punts de vista sobre els avenços que es produeixen dins de les bases disciplinàries, com la planta lliure i les grans llums, coincideixen amb les opcions reals ofertes pels sistemes de construcció per resoldre els complexos fenòmens de posada al dia de les tècniques i procediments de producció industrial. El territori industrial del país es transforma quan l'etapa autàrquica ha quedat amortitzada i es produeix una expansió cap al mercat europeu, al qual es respon amb nous fabricats. Per aconseguir l'expansió del mercat són necessaris majors operadors industrials capaços de donar cobertura a la nova etapa, proporcionant flexibilitat, mida i imatge a les noves factories on es desenvolupa la producció. Aquestes raons són les que il·luminen uns projectes com els de la fàbrica de teixits de Francisco Jover i de Manterol.

El model de desenvolupament d'una comarca industrial i el desplegament espacial de la mateixa resulta representativa de la implantació autònoma i gradual d'una forma de producció manufacturera característica, en la qual s'observa continuïtat en el procés de conversió de les manufactures tradicionals cap a altres més modernes que donen entrada al període de maximització. La creixent transformació de la manufactura al País Valencià es va postular com una alternativa viable, basada en les dimensions del potencial de les inversions disponible, enfront de la desaparició de la gran indústria, com els Alts Forns de Sagunt, que es va poder compensar gràcies a aquesta expansió manufacturera. Per tant, la indústria segueix evolucionant a través de la millora de procediments i productes, ja que en aquest país la tradició productiva fabril encara no s'ha trencat.

Acceptar la major inversió de la indústria en el seu capital fix és reconèixer que el mateix edifici es converteix en l'operador industrial de major durada, superant els prejudicis del sector a través dels avantatges de la planta lliure i dels components físics del territori com la topografia i els punts d'accés. En el marc de les condicions generals de la producció, una millora de l'accessibilitat afavoreix l'assentament de la indústria, la qual cosa té conseqüències en la dinàmica urbana. D'aquesta manera, a través de l'arquitectura, les claus del caràcter industrial revitalitzen la morfologia de la ciutat i el seu territori, aprofitant l'ordre que els profunds fabrils han imposat, tant per la seua escala com per la seua localització.

La dependència dels sistemes de fabricació artesanals que s'havien convertit en el mètode característic de producció va ser superada a causa de la creixent maquinització del segle XX. A la fi d'aquest, la indústria demandava transformacions ràpides en les cadenes productives, així com capacitat i immediatesa en la transformació dels cicles manufacturadors. No obstant això, el segle XXI és l'etapa de l'automatització. Per a això, les construccions que alberguen la producció industrial han de ser fàcilment reconfigurables en temps, de tal manera que l'operador industrial de major permanència és l'espai ben temperat capaç d'admetre canvis ràpids i controlats en un constant moviment d'adaptació dels cicles productius.

A les societats industrials no s'ha de menysprear el treball pretèrit que va permetre la consolidació industrial durant la primera etapa d'esforç. Per a albergar la nova indústria, els edificis han de subsistir i adaptar-se sense esforç als cicles de renovació tecnològica mitjançant canvis no destructius en els quals s'introdueixen noves línies productives compatibles amb la capacitat volumètrica dels espais que l'obsolescència de les màquines deixen vacants.

Per a un futur en què l'automatització dels processos industrials és cada vegada més ràpida, l'operador fabril ha d'estar connectat a l'operador logístic. En el cas d'Alcoi el simple fet de comptar amb la proximitat de l'autovia exigeix el replantejament i proposta d'un veritable cinturó industrial que permeti unificar i millorar els polígons existents així com incentivar la creació de nou sòl. Aquesta nova implantació de línies industrials, gestionada per una administració flexible, ha d'estimular, dins d'una acurada integració paisatgística i arquitectònica, l'apetència per invertir en un sòl industrial capaç d'admetre tant la singularitat d'edificis seccionals per a la petita indústria com els edificis fabrils de grans llums que necessita la indústria de format mitjà i gran.

CIRO VIDAL CLIMENT
IVO VIDAL CLIMENT
VICENT M. VIDAL VIDAL

Oficines Manterol. Alçat frontal, 1980.

INTRODUCCIÓ AL PLA ARA (ARQUITECTURA I REHABILITACIÓ D'ALCOI)

VICENT VIDAL VIDAL (VVV)

Escriure sobre el Pla ARA (Arquitectura i Rehabilitació d'Alcoi), en relació amb l'obra de Vicent Vidal Vidal (VVV), em resulta particularment grat, ja que es tracta de l'experiència col·lectiva d'un grup d'arquitectes (entre els quals em compte) que en els anys 80 del segle passat van col·laborar en la posada en marxa i el desenvolupament d'un projecte de regeneració integral d'Alcoi, basat en l'anàlisi de la seua pròpia morfologia urbana, de tal manera que el Pla ARA va resultar una oportunitat immillorable per posar a prova la incipient capacitat professional del grup, amb una interessant derivada docent i d'investigació, urbanística i arquitectònica a l'Escola d'Arquitectura de València.

Per caracteritzar VVV, i la seua dilatada trajectòria, crec necessari dividir en dues facetes seua polièdrica figura, la d'investigador i la de professor, ambdues acoblades per la seua condició d'arquitecte.

És important puntualitzar que quan VVV va començar la seua formació com a arquitecte, ja havia treballat en la indústria mecànica de servei i manteniment de maquinària tèxtil, de manera que un cop titulat a l'Escola de València el 1973, les seues primeres obres reflecteixen aquesta experiència anterior que no posseïen els seus companys de carrera. Així, entre 1972 i 1973, projecta i dirigeix la construcció del que ell mateix denomina edificis de "grans llums" com Filatures Climent, menció del Col·legi d'Arquitectes de València i Múrcia de 1973 realitzat en col·laboració amb Víctor García i Pepe Gonzálbez, i teixits Francisco Jover SA. Ja associat a Luis Armiño (LA), construeix el 1978 els habitatges socials de l'avinguda Ausiàs March a València i el 1980 les Oficines de Manterol a Ontinyent, premi del Col·legi d'Arquitectes de la Comunitat Valenciana de 1985. Aquestes obres demostren una gran maduresa per a un arquitecte de recent titulació, posant de manifest que VVV posseïa coneixements i experiència per a la producció d'arquitectura, el que el convertia en un referent accessible i proper per a la formació de postgrau de la resta dels companys d'estudis que participem amb ell en ARA.

VVV sempre ha cuidat la proximitat a algunes de les grans figures de l'arquitectura espanyola i especialment a tres d'elles: Miguel Colomina, director del seu Projecte Fi de Carrera en 1973 i iniciador de la carrera de Vicent Vidal com a professor de projectes a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València; Rafael Moneo, que el 1982 va dirigir la seua tesi doctoral "Arquitectura i Indústria"; i Manuel de Solà-Morales, amb qui va compartir l'obra de "La Sang", premi FAD l'any 1999. En el plànol internacional, independentment del seu interès per l'arquitectura, en el seu sentit més global, és a dir, morfològic i històric i el seu coneixement "dels clàssics", des de Grècia i Roma fins als neoclassicismes en totes les seues riques variants, VVV és un arquitecte del seu temps, amb forts ancoratges en les tradicions del seu territori i en la composició i les regulacions geomètriques de l'Acadèmia.

De l'anàlisi de l'arquitectura de VVV, així com dels seus escrits i treballs d'investigació, es pot deduir que les seues fonts teòriques més arrelades es troben en les classes d'estètica-crítica de Tomás Lorens, en els postulats

i desenvolupaments conceptuals de l'Institut d'Arquitectura de Venècia i la llarga plèiade d'arquitectes italians "conceptualistes". Però la realitat de la producció de VVV, al meu entendre, l'aproxima més a l'obra de Terragni, com demostra en el pla docent i investigador la seua conferència a l'ETSA el 1983 i també a algunes figures de l'arquitectura centre-europea, que van ser capaços de produir una modernitat territorial alternativa, de sòlides bases geomètriques, constructives i materials, amb base a la Secessió vienesa, així com d'arquitectes actualitzadors d'aquest corrent com Joze Plêcnik, glossat per VVV en la seua conferència de l'ETSAV de 1989 i, amb major capacitat de renovació i influència en la modernitat, Adolf Loos. Amb aquests "vímets", VVV produeix la seua pròpia arquitectura.

VVV va guanyar el 1995 la primera Càtedra de Projectes d'Arquitectura de la Comunitat Valenciana i va exercir el càrrec de vicerector de Coordinació de Cultura i Territori de la Universitat Politècnica de València, en el període 2000-2004. A més, com a mestre, VVV sempre va saber recollir amb admirable tenacitat les inquietuds i els dubtes d'aquells alumnes que mostraven bona predisposició per assimilar la cultura i les tècniques pròpies del projecte d'arquitectura i de mostrar-los els referents apropiats per poder prendre decisions en els seus exercicis i pràctiques. També, l'alumne inquiet, sempre va obtenir interessants referents a l'obra pròpia del professor.

En la trajectòria professional del professor VVV, és important assenyalar la seua contribució a l'arquitectura dels Campus Universitaris. Amb Luis Armiño (LA) va realitzar el Pla Parcial, la construcció dels espais públics i una part important dels nous edificis del Campus de la Universitat de les Balears, a Palma de Mallorca. Amb els seus fills Ciro Vidal i Ivo Vidal, en la seua pròpia Universitat, la Politècnica de València, va realitzar la rehabilitació i ampliació de l'Escola d'Arquitectura entre els anys 2000 i 2008.

UN VIATGE A BARCELONA

L'any 1979, amb les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments espanyols, es va produir una autèntica revolució urbana, que va tenir el seu paradigma a la Barcelona de l'Alcalde Pascual Maragall, amb Oriol Bohigas com Delegat de l'Àrea d'Urbanisme. Oriol va organitzar l'Oficina de Projectes Urbans, va llançar la seua proclama "monumentalitzar la perifèria de Barcelona", va seleccionar una sèrie d'enclavaments urbans estratègics i va dirigir la renovació i requalificació d'un gran nombre d'espais públics, en forma de millores urbanes, parcs, carrers, places i bulevards.

Si bé els projectes residencials del Pla ARA van ser encarregats a arquitectes europeus, amb estudis radicats a Porto (Álvaro Siza), Nàpols i Milà (Francesco Venezia i Carozzi-Rozzi), Londres (Colquhoun-Miller) i Barcelona (Manuel de Solà-Morales). Per a tot el grup de joves arquitectes valencians que vam treballar en ARA, va tenir una gran importància, a mitjans dels anys 80, el viatge del grup a Barcelona, per prendre nota del que allà ja no eren projectes de futur sinó realitats, posades en marxa amb una inusitada eferescència.

A Barcelona, amb l'arquitecte Ignacio Lecea com a excepcional cicerone, vam poder visitar, reconèixer i "reconèixer-nos" en obres d'arquitectura urbana ja acabades:

- La intervenció en Via Júlia, que ens va mostrar com es resol l'articulació d'una estació de metro amb el trànsit de vehicles en un carrer en pendent i una secció transversal endimoniadament inclinada, el que havia donat com a resultat un magnífic parc lineal.
- El sistema de renovació de la urbanització dels carrers dels barris perifèrics de Barcelona, recuperant empedrats a les calçades i defensant les voreres del trànsit vehicular amb vorades de granit acuradament tallats.
- Els nous parcs en àrees centrals de la ciutat com “L'Espanya Industrial” i el “Joan Miró”. El projecte de Manuel de Solà-Morales del “Moll de Fusta” capaç de dotar la ciutat d'un parc lineal davant del port, resolent el trànsit local, el pas del cinturó litoral i un gran estacionament de vehicles.
- Altres parcs perifèrics com “La Creueta del Coll”, en les cotes altes del barri de Gràcia, definint una plaça de 6 Ha. Amb un gran estany per al bany, rematat amb “Elogi de l'aigua”, una esplèndida escultura de Chillida. Espais col·lectius per a la memòria, com “El Fossar de la Pedrera”. La re-urbanització de la plaça de Sants, la escarida iconografia assenyalava nous horitzons per a la reestructuració dels espais públics a la ciutat contemporània.

15

Tot això suposava per al nostre grup de joves arquitectes valencians, la constatació que la revolució urbana a Barcelona ja s'havia convertit en una realitat i que podia servir com a referent de la que prendre nota per Alcoi, de manera que aquesta ciutat podria ser un referent a la Comunitat Valenciana.

VICENT VIDAL VIDAL I ALTRES

Del grup de joves arquitectes valencians que vam estar a Barcelona, VVV era l'alcoià del grup i, a més, era també l'únic de nosaltres amb experiència de treball en la indústria mecànica al servei de la filatura i el tèxtil alcoià i ja llavors amb coneixements contrastats per obres d'arquitectura d'encàrrec privat com Filatures Climent a Muro i Teixits Francisco Jover a Cocentaina, així com nous encàrrecs de l'administració pública que començava a desenvolupar amb el seu soci Luis Armiño (LA). A tots dos, formant equip radicat a València, se'ls presentava l'oportunitat de definir i produir projectes i obres de major responsabilitat pública.

Aquesta és l'etapa en la qual l'equip VVV-LA, projecta equipaments i espais públics a Alcoi, com el conjunt Plaça d'Espanya i la Plaça Major i projectes d'habitatge social-col·lectiu en localitzacions clau per a la regeneració urbana del centre de la ciutat, com Barbacana i Torre Fraga. També realitzen projectes de renovació de xarxes de serveis urbans mitjançant galeries visitables i recobriments de canonades registrables; de reurbanització de carrers, amb nous afirmats d'acurades seccions, rematats amb formigons reforçats per àrids de “ofites” en calçades; encintats de vorera de “petit granit”, procedent de les pedreres de Flandes, curosament tallat per adaptar-lo a totes les situacions possibles de vorades, escocells, rigoles, tapes d'arquetes i claveguerons per registre de xarxes d'instal·lacions urbanes.

És molt important, tant pel seu disseny i materialitat com per la seua capacitat icònica, la creació des de l'estudi VVV-LA del nou mobiliari urbà i il·luminació d'espais públics d'Alcoi, que suposa l'adopció pel municipi del

disseny de fanals i aplics de façana, baranes i passamans per passos protegits (figura 1), canvis de nivell i ponts, dissenyats amb precisió en acoblaments, cargols i lliurament sobre el suport urbà. I també es van realitzar en fosa d'alumini les papereres i tots els arcs de l'enramada de festes.

Finalment, convé ressenyar igualment la col·laboració institucional entre l'Ajuntament d'Alcoi i la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat Valenciana, a través de la Direcció General d'Arquitectura, definint el Pla ARA, fonamentalment a través d'un conjunt d'accions, consistents en la realització de projectes d'habitatge social en 5 enclavaments estratègicament delimitats en el Centre Històric i 5 parcs per a la dotació d'espais lliures a la perifèria de la ciutat (Palomares M. i altres, 2017) (Colomer V. i altres, 1993).

La figura de VVV apareix en el Pla ARA com la clau que sosté les diferents peces d'ARA, necessàries per al seu desenvolupament en projectes i obres urbanes per a Alcoi. Una d'aquestes peces la constitueix l'empenta d'alguns polítics, d'entre els quals destaca l'Alcalde José Sanus i els directors generals d'arquitectura Fernando Úbeda i Luis Casado, per soldar les instàncies professional i política. Una altra peça, no menys important és el grup d'arquitectes convidats a participar, per la seua trajectòria en projectes i obres internacionalment reconegudes, com ho eren Siza, Venezia, Colquhoun o Manuel de Solà-Morales i més, finalment, la tercera peça, el grup de joves arquitectes amb estudis professionals radicats a València, del qual destaque sense falsa modèstia el que vaig compartir amb el meu soci Vicente Alcácer, el d'Íñigo Magro i el de Carlos Meri, així com a estudiants d'últims cursos de la carrera d'arquitectura i arquitectes de recent titulació, com Fernando Ricart, Javier Pérez Igualada, Paco Picó, Javier Soriano, Jaime Colomer, Juan Cano, Arturo Sanz... i altres il·lusionats joves que van recolzar el Pla Ara amb treballs d'anàlisi morfològica dels enclavaments de regeneració urbana d'Alcoi, treballs d'una precisió i minuciositat gràfica i plàstica molt notable.

RESULTATS QUANTIFICABLES

Els resultats del Pla ARA van ser quantitativament desiguals en la seua faceta d'habitatge social, ja que dels 5 enclavaments principals: Buidaoli, Portal de Riquer, La Riva, La Beniata i La Sang, únicament es va realitzar aquest últim projecte. És una pena que no es realitzés el projecte de Siza per al Portal de Riquer, sota el meu punt de vista, el que hagués demostrat un tipus d'intervenció de nova edificació, en entorn històric, mitjançant peces d'arquitectura noves que "sostenen el conjunt" i produeixen un "revulsiu de restauració" sobre un procés de degradació en marxa. No tinc cap dubte que el projecte de Siza hauria produït una regeneració urbana exemplar per a les cases de Portal de Riquer.

Es va realitzar el conjunt de La Sang, en què es va produir una feliç col·laboració entre VVV i Manuel de Solà-Morales. Tinc la seguretat que la presència en l'obra de VVV va garantir un feliç resultat, ja que el correcte plantejament de Solà, que va realitzar una lectura urbana i contextual molt intel·ligent i una proposta tipològica flexible i molt rica des del punt de vista espacial i plàstic, es va unir l'experiència projectual i constructiva de VVV. El conjunt de La Sang aconsegueix una difícil articulació de les peces arquitectòniques, en sentit Est-Oest, des de

la Glorieta i el carrer Sant Mateu, fins al nou parc i en sentit nord-sud, des de Sant Domènec al carrer El Camí. Va obtenir el premi FAD del l'any 1999.

Les obres d'urbanització, que hem descrit anteriorment de forma sumària, van tenir un desenvolupament continuat i de la seua anàlisi, podem deduir la seua importància, tant per la qualitat de la seua concepció, com per la seua acurada materialització. Amb elles es va renovar gran part dels carrers i espais públics del centre històric d'Alcoi.

El Pla ARA va desenvolupar a la perifèria de la ciutat els parcs de Batoi, Romeral, Viaducte, Cantagallet i Zona Nord, amb el que es va aconseguir una dotació d'espais lliures equilibrada, fins llavors inexistent a Alcoi.

El parc del Romeral va ser el primer dels projectes de parcs del Pla ARA i, igual que els parcs de Viaducte i Cantagallet, les seues propostes inicials es van dibuixar en l'estudi Vidal-Armiño. Finalment els parcs es van encarregar als arquitectes formats en l'estudi de VVV-LA que havien col·laborat en els parcs. El Romeral va ser desenvolupat per Francisco Picó, el Viaducte el va realitzar Pepe Cabanes i Cantagallet va ser dut a terme per Javier Pérez Igualada. Per aquesta raó els tres parcs reflecteixen una certa continuïtat d'ordenació, de forma i de materials amb les obres dels seus mestres.

D'altra banda, Carlos Meri, que també va col·laborar un temps en l'estudi VVV-LA, es va encarregar de projectar i materialitzar el parc de la Zona Nord i de formalitzar administrativament el mateix Pla ARA amb el Pla Especial de Reforma Interior d'Alcoi.

En el meu estudi, vam desenvolupar el projecte i dirigir l'obra del parc de Batoi. L'objectiu del projecte no era solament el de dotar d'un extens espai lliure-verd a aquest barri marginal, sinó també el de tractar d'integrar-lo a la ciutat. En la seua concepció i materialització, vam tenir com a especial referent al parc de la Creueta del Coll de Barcelona.

ALGUNS INDICADORS DE LA QUALITAT DEL PLA ARA

Un procés de transformació urbana i arquitectònica com ARA, en una ciutat singular com Alcoi, de mida mitjana-gran, emmarcat en l'Espanya dels anys 80 del segle passat i guiat per un arquitecte com VVV, crec que pot ser avaluat tenint en compte el seu potencial tècnic i cultural.

Aquesta avaluació necessita d'un requisit de partida en forma de pregunta: Podem afirmar que ens trobem davant d'un procés arquitectònic "unitari"?, que en el seu sentit més literal es traduiria en demostrar que a ARA es produeix una interessant relació entre ARQUITECTURA-CIUTAT D'ALCOI-ARQUITECTE VVV. Si això fos així, el següent pas seria tractar de definir les claus d'aquesta relació, sobre paràmetres de caràcter tècnic-cultural, i prendre nota.

Si aquesta avaluació la vam iniciar amb les millores que ARA introdueix en els espais públics d'Alcoi, el conjunt d'obres urbanes ja referides, concebudes per VVV de forma integral, des de les galeries de servei, fins els detalls del mobiliari urbà, passant pels fermes i paviments dels carrers, podem constatar que ARA entén els espais públics

d'Alcoi de forma integrada, tractant de superar una etapa de planificació sectorial, ja que a partir dels anys 50, les ciutats es venien intervenint partint de l'hegemonia total del vehicle privat, amb el consegüent menyspreu del carrer com a patrimoni col·lectiu dels ciutadans. En aquest sentit, ARA intervé l'espai públic de forma integrada, tal com ho estava fent l'Ajuntament de Barcelona, de manera que la figura d'Oriol Bohigas ací pot situar-se en paral·lel a la de VVV a Alcoi, de la mateixa manera que el pla de parcs d'ARA a la perifèria d'Alcoi, és també similar al programa de nous parcs de Barcelona. A més, les intervencions d'ARA al centre històric d'Alcoi, sota l'empremta de recuperació de les àrees centrals i simbòliques que s'està iniciant a tot Europa, és deutor directe del Pla de Bolonya de Pier Luigi Cervelatti, llavors ja en marxa i que va ser tingut en compte després del viatge de VVV a Bolonya el 1979.

Finalment, l'arquitectura, com a cultura que es transmet de forma global pels arquitectes i pels episodis urbans i arquitectònics que aquests produeixen i tenint en compte que les obres d'ARA s'ajusten al seu temps com a obra d'arquitectura moderna dels anys 80 del segle passat, podríem dir que produeix una feliç articulació de classicisme i modernitat, de tall centre-europeu, en el qual, la ciutat de Viena i la figura d'Adolf Loos, al meu entendre, operen com un referent substancial.

En el fons d'aquesta qüestió hem de situar les experiències industrials i constructives de VVV, ja que els projectes fabrils de Filatures Climent i Teixits Jover, li havia donat l'oportunitat de projectar i construir edificis de "grans llums", millorant la seua concepció, dotant-los de gran flexibilitat d'ús pel seu estricte ordre geomètric en planta, d'espacialitat unitària i d'il·luminació molt homogènia. La construcció d'aquestes fàbriques amb estructures cargolades de ferro, els gruixos tancaments revestits de maó d'alúmina i els envoltants panells de la part superior dels murs i de les cobertes, així com la racionalització de les canalitzacions de xarxes de servei de les factories, rematades amb recobriments i paviments continus de formigó, van ser una molt bona experiència perquè VVV escometés amb seguretat i garantia les obres d'urbanització del Pla ARA a Alcoi.

El maó d'alúmina, que havia estat tan eficaç com representatiu de la qualitat dels edificis fabrils, per la seua excessiva expressivitat, no podia adaptar-se a les condicions materials dels edificis del centre històric de la ciutat, per la qual cosa, VVV i LA, en els edificis residencials de Torre Fraga i Barbacana van revestir amb morter els tancaments de fàbrica de maó, reforçant amb pedra calcària o gres de Bateig els sòcols i marcs de buits, que en el cas de la Sang i en els edificis públics, es van convertir en el material principal de revestiment de façanes.

Pel que fa a la volumetria, en els primers edificis predominen les cobertes envoltants, a 4 aigües, recobertes de teula àrab, amb assenyalament de les cornises, mentre que a la Sang s'opta per una volumetria prismàtica, amb potents murs revestits d'arenisca de Bateig de gran gruix, que formen els ampits perimetrals de les cobertes planes.

Respecte a la composició de les datades, es recorre a l'estabilitat que proporciona la composició clàssica de base, fust i capitell. Els buits són verticals i en la proporció buit-massís es va tenir en compte el manteniment de la condició murària de les façanes i la protecció visual dels espais interiors dels edificis, preveient entorns urbans compactes amb façanes a distàncies curtes.

Una vegada caracteritzada l'arquitectura d'ARA, guiada per la mà de VVV, podem afirmar que es tracta d'un conjunt d'arquitectura moderna de segona generació, produïda en els anys 80 del segle passat, que ha begut en les fonts de l'arquitectura italiana dels anys 60 i de la productivitat de Barcelona en els anys 70, que no vol renunciar a les condicions que emanen de la tradició local, singularment lligada a la indústria tèxtil i, en conseqüència, fixa la seua atenció en la qualitat compositiva i material de l'arquitectura centre-europea de la Secessió Vienesa i de la seua evolució moderna.

Sobre aquestes bases no és aventurat afirmar que els resultats del programa ARA, Arquitectura i Rehabilitació d'Alcoi, manifesten una simbiosi amb les característiques tècniques i culturals que identifiquen la morfologia aquesta singular ciutat, i que aquesta felïx circumstància va ser guiada per la mà de l'arquitecte Vicent Vidal Vidal.

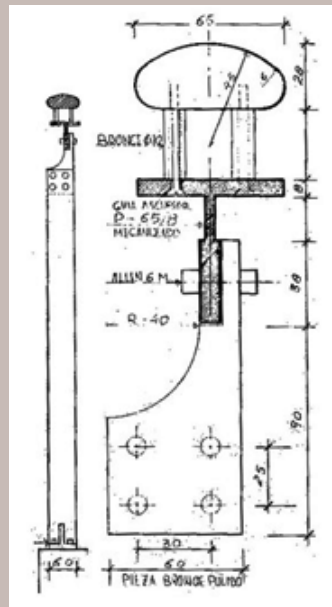

Figura 1. Disseny de barana i passamans per al pont del Viaducte.

Referències

- Colomer, V.; Cano, J.: “Rehabilitación urbana. El caso de Alcoi”. SP UPV (1993)
- Palomares, M.; Vidal, C.; Vidal, I.: “Between the heritage and the contemporaneity of the industrial city of Alcoy”: <http://ocs.editorial.upv.es/index.php/ISUF/ISUF2017/paper/view/5812>

VICENT COLOMER SENDRA. VALÈNCIA, OCTUBRE DE 2018

Col·legi El Romeral. Vista aèria 2002.

Banc Espanya, Sucursal d'Alacant. Finestra al jardí 2008.

Torres d'habitatges a l'Av. Ausiàs March, 1978.

URBANITZACIÓ DEL CENTRE D'ALCOI: RAVAL VELL, RAVAL NOU I PRIMER EIXAMPLE (1987-1992)

A principis dels anys vuitanta del passat segle, el centre històric d'Alcoi disposava d'un traçat consolidat on se centrava la major activitat comercial i administrativa de la ciutat. No obstant això, s'estava deteriorant pel seu llarg ús intensiu i per l'absència de reparacions més enllà de les successives capes d'asfaltat. Eren uns carrers on l'assimilació a les vies de trànsit rodat s'estava produint sense pena ni glòria, augmentant així la banalitat que planava sobre el descuidat viari.

En aquells anys, per abordar el tractament del centre històric d'Alcoi es partia de la premissa de rehabilitar la ciutat històrica com l'espai comú de tots els ciutadans, no com un barri més sinó com l'espai urbà pertanyent a tots els barris perifèrics, on podien haver usos i activitats específics per a ells i on tots pogueren reconèixer-lo dignificant la memòria col·lectiva a través del tractament dels espais públics.

El 1983 es va rehabilitar la Plaça d'Espanya i la Plaça de Dins, dos elements de la composició del nucli històric que representaven el punt central de la ciutat de tots. El diàleg històric entre els dos espais, un obert, exterior i solemne i l'altre tancat, interior i íntim, reclamava la primera intervenció sobre la identitat de la ciutat d'una manera subtil i efectiva. Era imprescindible no només requalificar l'aspecte exterior sinó a més, perquè això fos efectiu, calia ordenar totes les infraestructures d'aquests espais públics.

El 1985 s'inicià el primer projecte d'esponjament i rehabilitació de tres punts molt deteriorats del centre a través de la implantació d'habitatges de promoció pública amb els seus espais públics lliures: la Plaça de les Xiques-carrer Barbacana, la Torre de Fraga i la porta del Castell. En els estudis geo-tècnics realitzats per a aquestes àrees es van detectar nivells alarmants d'humitat, de fins el 27%. Alhora, les pèrdues de cabal d'aigua en els conductes urbans resultaven preocupants i els desaignes estaven en gran part col·lapsats. D'altra banda, les xarxes de subministrament elèctric i de telefonia cobrien les façanes més representatives de la ciutat. Per tant, era urgent ordenar totes les instal·lacions urbanes d'una manera racional que permetés el seu control i manteniment d'una forma més senzilla. Calia actuar en el subsòl però també sobre les instal·lacions grapades indiscriminadament a les façanes dels edificis.

Treballar en el subsòl immediat dels carrers racionalitzant i ordenant les instal·lacions d'aquesta manera i dignificant la forma i l'acabat de les seues superfícies, prepararia l'atractiu dels sòls alineats als seus fronts tant per a la rehabilitació dels edificis existents com per a la construcció de nova planta. Amb aquestes dades, es va pensar doncs en apostar per una regeneració de les infraestructures urbanes del centre de la ciutat, qüestió per la qual el govern municipal va aconseguir el reconeixement de la Generalitat Valenciana amb la necessitat d'intervenir en un camp tan poc freqüent com la renovació urbana a partir de les calçades i dels serveis.

El projecte dels carrers és una evocació de la mirada que els arquitectes aboquen sobre els materials, amb les seues textures, llums i ombres, però que se superposa a la mirada perenne dels usuaris de la ciutat. La manifestació de la diversitat i allò materialment específic s'unien en un projecte poc usual. Així, utilitat i poètica s'associaven

com un mitjà per explicitar la importància que adquireix en tot projecte el coneixement directe de l'arquitectura. Com diria Luis Moreno Mansilla "un coneixement en què adquireix importància el moviment en l'espai, però abans de res al voltant del gran invent humà on l'home troba el seu recer, el Temps". El Temps és el gran constructor de la nostra cultura material. El Temps que guarda o abandona l'obra en què el destí pot arribar a doblgar la fragilitat de la memòria fins a fer borrosa la frontera entre l'abstracció i la concreció.

Així doncs, en el gruix de dos pams es va concentrar tot el material visible del projecte, quedant un pou profund que pertany a la terra i que no emergeix més que en la idea germinal de l'arquitectura. Es va optar per les galeries de servei subterrànies i "visitables", adaptades i ajustades a les circumstàncies de cada zona del centre històric. Aquestes galeries, que tutelaran o permetran mantenir inalterat el bon estat de la superfície, assumiran la necessitat més primitiva de la civilitat com són els abocaments, així com noves necessitats de serveis transformats pel temps, com l'elèctric i la telecomunicació, com una basa irrenunciable en una civilització avançada. Així les galeries de servei sota les calçades recullen tots els abocaments de la ciutat i proporcionen l'energia necessària per a una pausada domesticitat.

24

En el projecte hi havia dos tipus de galeries subterrànies. Una era visitable, construïda en formigó en massa a través d'encofrats lliscants i amb una volta de gravetat a la part superior. Aquesta forma provenia de la tradició històrica, però també de la construcció dels refugis antiaeris que la pròpia ciutat tenia. La seua base, a manera de fonamentació, acollia la conducció d'aigües residuals i dues canaletes superficials laterals recollien les aigües pluvials procedents dels embornals superficials. Aquestes flanquejaven l'espai on circular per l'interior de la galeria. Per les parets es distribuïen ordenadament les diferents instal·lacions de cablejats elèctrics i de subministrament d'aigua. L'altre tipus era una galeria registrable per amunt des de la calçada. Amb menys secció i amb menys càrrega d'instal·lacions, aquestes petites galeries circulaven pels carrers secundaris enllaçant a les galeries visitables com rases preparades per a la seua obertura i tancament controlats.

L'esforç que comportava aquest sistema radicava en aconseguir col·locar en un mateix àmbit a companyies subministradores de serveis massa acostumades a ser independents en parcel·les de sòl subterrani o en vols aeris només aptes per a elles. En certa manera, aquells subministraments més nocius físicament depenien llavors dels serveis municipals: aigua i sanejament. Només l'enteniment i la generositat de les persones responsables dels serveis van fer possible el funcionament de les galeries.

Es va descobrir que sota l'asfalt dels carrers principals, els paviments de pòrfir en forma de llamborda podien recuperar-se. De manera que la superfície que aquests carrers ofereixen ara són calçades de pòrfir recuperat, format per llambordes de 10 x 15 cm. En canvi, en els carrers del primer eixample els paviments que s'utilitzaran són d'un formigó l'àrid del qual són ofites i la llum reflectida del qual és similar. Aquests tipus de paviments de formigó recollien la tradició de la modernitat dels anys trenta, des de les experiències de les calçades del Pont de Sant Jordi i el Pontón de Sant Jaume, però sobretot, dels assajos municipals realitzats a la calçada del Carrer de l'Escola o en el tram ample del Carrer Sant Llorenç. L'acceptació de l'avantguarda dels anys trenta convertida en tradició era

útil per reconèixer-la en els moments d'aquest projecte. Amb el suport de l'Institut Eduardo Torroja es van ajustar les dosificacions per als moderns ciments i per a les maneres de construcció de l'època.

La dignificació només s'aconsegueix amb el reconeixement de la qualitat. No obstant això, la qualitat dels materials emprats no es fonamenta sense l'ús de formes i d'elements molt depurats, des dels fanals i bancs fins a les més humils tapes d'arquetes passant per l'ordre en els encintats i l'aparell dels paviments. El seu procés de refinat en el disseny, contemplat des d'aquests temps, revela la resistència de la seua composició al llarg del temps enfront dels dissenys banals dels catàlegs universals que pateixen de la integració de la personalitat del lloc, si no es fan servir de manera responsable.

Els dies de pluja l'escorrentia aboca les seues aigües a les canaletes perimetrals de fosa amb suficient radi hidràulic per garantir la seua conducció directa als embornals integrats en la rigola perimetral evitant embassaments. L'encintat metàl·lic que acompanya la vorada de les voreres expressa un caràcter heretat de la tradició industrial i les voreres, conformades per lloses llises de pedra, acorden el carrer amb les façanes dels edificis, els seus sòcols i portals.

A cada conjunt de carrers pertanyents a les diferents zones de l'actuació, es van ajustar les seccions dels carrers i els seus elements de manera específica a la seua mida i al seu caràcter, mantenint la coherència general. No obstant això, la importància de la funció i de la forma d'un carrer no només resideix en la seua secció tipus i en el desenvolupament d'aquesta en una longitud uniforme. Tan rellevant com aquesta secció tipus és la seua trobada amb la resta de carrers: els cantons i les cruïlles. En aquests llocs urbans, on es produeixen les parades, les trobades i les complexes relacions de la vida ciutadana, també és on es juga l'esforç de la resolució del projecte: els enllaços dels encintats de les vorades i de les canaletes, els canvis dels sistemes de paviments, els passos, els acords i els guals, etc. Ací tal esforç s'enfrontava, a més, amb una indústria incipient en matèria de materials per a la urbanització dels carrers i en el treball específic de pedra picada per a aquests nous menesters. Després, la indústria ha anat normalitzant-se i en poques ocasions ha estat acompanyada pel mateix esforç en els projectes.

La forma dels espais de la ciutat i de l'arquitectura que els conforma no són els amos de les decisions de la societat que els habita. És la societat qui des de la seua pròpia complexitat, decideix inexorablement el destí de la ciutat en la qual viu. La fugida cap a la més sana nova ciutat de la perifèria va començar ja en els anys trenta del segle XX. Ara els canvis globals en les activitats comercials i econòmiques afecten ràpidament al territori i en conseqüència a les ciutats. Aquests canvis procuren desplaçaments en els centres motors de l'activitat ciutadana que cada vegada són més ràpids i ingovernables des de la ciutat. Ara, mentre ens debatem davant un futur pòstum, la urbanització dels carrers del centre d'Alcoi se'ns mostra com l'última aposta per dignificar la memòria d'una ciutat que ja ha decidit oblidar-la.

FRANCESC PICÓ, SILVESTRE I VICENT, M. VIDAL VIDAL
NOVEMBRE 2018

Centre de Salut Duanes de la Mar, Xàbia. Alçat Nord, 1999.

BARBACANA, UN ASSAIG PIONER DE RENOVACIÓ URBANA A ALCOI (1987-1991)

Barbacana és un projecte urbà al centre històric d'Alcoi que comprèn un conjunt d'habitatges socials de promoció pública i la configuració d'un nou espai urbà, tot dins dels antics límits del recinte de la muralla del segle XIV. El projecte va formar part d'una sèrie d'intervencions estratègiques a la ciutat històrica, prèvies al Pla ARA, i va implicar la rehabilitació del teixit urbà històric que incloïa part de l'antiga muralla, la construcció de nous habitatges i instal·lacions públiques, tot això reorganitzat al voltant d'un espai urbà de nova planta situat, d'altra banda, en un lloc prominent amb vistes al riu Barxell. La seua qualitat arquitectònica va ser reconeguda amb el Prix Européen de la Reconstruction de la Ville per la Fondation Philippe Rotthier de Bruxelles el 1992 amb una *Honourable Mention*, i també va ser publicat en el catàleg de la mostra de 10 anys d'arquitectura espanyola 1991-1993.

Implantat sobre el pendent de l'esperó que recau al riu Barxell i al Barranc de la Lloba, el Raval Vell, àrea en la qual s'insereix el projecte, ocupa una superfície de menys de dues hectàrees. En ella s'inscrivien un dens microcosmos urbà compost per sis carrers que el dividien en 10 illes completes i algun fragment urbà específic com la peça lineal de Barbacana. La seua estructura interna, que pel que sembla es remunta a inicis del segle XIV, respon a un traçat regular, de base ortogonal, inscrit dins d'un perímetre irregular, a la manera de les bastides contemporànies del Sud de França, com Sainte Foy o Villefranche. La directriu del traçat, com en aquelles, és d'orientació sensiblement Est-Oest, determinant una amplada per a les illes al voltant de 24 m i una amplada d'uns 6 m per als carrers. En suma, un enclavament urbà atapeït i populós que conferia un perfil particular a la ciutat, una part d'aquesta amb identitat pròpia.

En el terreny disciplinar, s'assumeix avui que el traçat i la parcel·lació són trets morfològics primaris que distingeixen qualsevol àrea històrica, i també s'assumeix que la seua preservació ha de ser garantida com un factor fonamental d'identitat en la successiva evolució de la ciutat. Particularment el traçat, perquè determina la configuració espacial del barri: la conservació de la parcel·lació admet més matisos dimensionals, de manera que siguen susceptibles d'abordar tipus residencials contemporanis, tot i que sempre subjectes a la seua compatibilitat ambiental.

D'acord amb açò, el traçat i la composició de l'espai urbà es trobaven en la gènesi del projecte, amb l'objectiu de crear un nou sistema de llocs que enriqueixen la històrica xarxa de carrers existent; per això es va dissenyar una nova plaça de planta trapezoidal d'ajustades proporcions, que es configurava com fulcre de l'espai urbà, i un conjunt de passatges coberts i transicions sota pòrtic, que enllaçaven els antics carrers del Raval amb els nous espais urbans. El tancament dels nous itineraris era, finalment, un nou mirador sobre l'actual carrer Barranc de la Lloba, que completava l'escala "gran" del conjunt amb vista sobre la ciutat i el riu Barxell i que contribueix a recompondre el perfil llunyà de la ciutat. Aquesta perspectiva llunyana es completa amb el mur de contenció del mirador, una mena de penya-segat de pedra de gairebé quinze metres d'altura, finament perfilat per les successives tramades d'escala que venen del nivell de la plaça fins a l'actual carrer del Barranc de la Lloba.

28

Per la seua banda, el costat Sud de la plaça es resol mitjançant la recuperació d'un llenç de l'antiga muralla del segle XIV, que ja es trobava integrada en els edificis que van ser construïts sobre les restes d'aquesta. Passos i corredors addicionals, estratègicament situats, determinen itineraris anteriorment inexistents entre els carrers perimetrals més baixos i els nivells de la plaça, entre ells un nou passatge amb embocadura d'arc connectant el carrer Barbacana amb la nova plaça, perllongant un antic recorregut perimetral del Raval Nou que descendeix des de l'actual carrer de Sant Josep.

Complementari en la percepció unitària del conjunt, es plantejava un tractament de la pavimentació (llambordes i lloses de pedra) que permetés llegir la superfície de l'espai públic en planta baixa com un tot, en què les transicions, diafragmes i passos coberts juguen un important paper en l'articulació dels seus elements. Finalment, amb l'anivellament de la plaça i la sistematització de la fonamentació s'obtenia un soterrani sota la superfície d'aquesta destinat a aparcament de vehicles, completant aspectes funcionals i utilitaris del programa.

Pel que fa a l'edificació, convé recordar que l'antic caseriu del Raval Vell estava format per cases de petites dimensions i considerable alçada. La seua recuperació plantejava dificultats operatives, per la delicadesa del teixit i la dimensió de les unitats, que haurien requerit rehabilitació individualitzada i aplicació acurada de tècniques i solucions constructives adequades. Per això el projecte es va plantejar abordar una doble operació: d'una banda, desenvolupar edificació residencial d'obra nova a la superfície vacant i, d'altra, dur a terme la rehabilitació dels habitatges que donen al carrer Barbacana,

que integraven un tram de la muralla del segle XIV. Per a la primera, es va optar per reinterpretar la dimensió parcel·lària per una altra de majors dimensions, adequada als tipus d'habitatge col·lectiu contemporani, però que permetés conjugar la diversitat original i les demandes dels nous espais urbans. Per a la segona, es va proposar assajar algunes de les solucions en matèria de rehabilitació abans apuntades.

Conseqüentment, els habitatges de nova planta es van sistematitzar com a cossos d'edificis articulats amb accés mitjançant portals individualitzats, agrupant en planta aquelles en dos per escala. La composició dels cossos d'edificació determinava plecs i diedres que conserven la continuïtat del conjunt. Els canvis de plans de les façanes i les diferents altures dels edificis permeten una percepció de diferència i varietat, mantenint un tractament rigorós dels alçats de la plaça, d'una banda, i el disseny de façanes específiques en l'àrea del mirador sobre el Barxell.

La composició de façanes reinterpreta esquemes en la tradició de l'arquitectura urbana conreada. Es dibuixa una sistematització horitzontal amb un potent sòcol, un cos central i àtic. El primer disposa d'aplacat de pedra d'Almorquí i en els pisos superiors la fàbrica de maó es revesteix d'estuc. La fenestració, d'ajustades proporcions, inclou brancals per als buits i impostes d'idèntica pedra, i balcons construïts amb peces de pavès de vidre translúcid Catolux sobre bastidors de perfils d'acer. Les plantes baixes estan connectades als entre-pisos, formant unitats de casa-taller, reminiscències dels antics tipus d'habitatge que hi havia a la zona des del segle XIX. El sòcol unifica la planta baixa i l'entresòl i incorpora els pòrtics de pedra tancats amb arc quan corresponen a passos i adovellats quan corresponen a locals. Les cornises de coberta contribueixen a l'efecte unificador de percepció urbana. La introducció de brancals per als buits, els balcons i les impostes delineen un nítid perfil d'arestes i plans que enriqueixen i posen en valor el rigor compositiu de les façanes.

D'altra banda, el projecte aborda la rehabilitació dels habitatges del carrer Barbacana, proposant-se com operació demostrativa de les tècniques i solucions individualitzades que assenyalàvem abans. Les fàbriques de façana dels antics edificis que donen a aquest carrer, construïts amb maçó irregular i morter de calç pobre, es trobaven subjectes a un fort deteriorament pel rentat de fins a causa de l'acció de la pluja i la intempèrie. La seua recuperació es va dur a terme mitjançant la construcció d'un "blindatge" de formigó armat ancorat a la fàbrica de maçoneria existent. Per a la resta, la sistematització en planta

s'ajusta als estàndards actuals ajustats a les restriccions que imposen les fàbriques recuperades. El resultat és un perfil de carrer Barbacana rehabilitat i estable, mentre que l'alçat interior a la nova plaça posa en valor la qualitat material del llenç de muralla.

En suma, el projecte Barbacana es proposava com exemple en el camp de la implantació d'edificació residencial de nova planta i, simultàniament, de rehabilitació de l'edificació històrica recuperable. Per això causa estupor observar com es troba avui l'àmbit del Raval Vell circumdant al projecte, fins a l'extrem de fer incompreensible la lògica del projecte que s'ha descrit: un antic teixit urbà medieval, molt caracteritzat per una insòlita regularitat, que es troba en tràngol de desaparició, convertit en un banal repositori de solars i edificacions sense estructura ni identitat, amb el seu traçat desdibuixat.

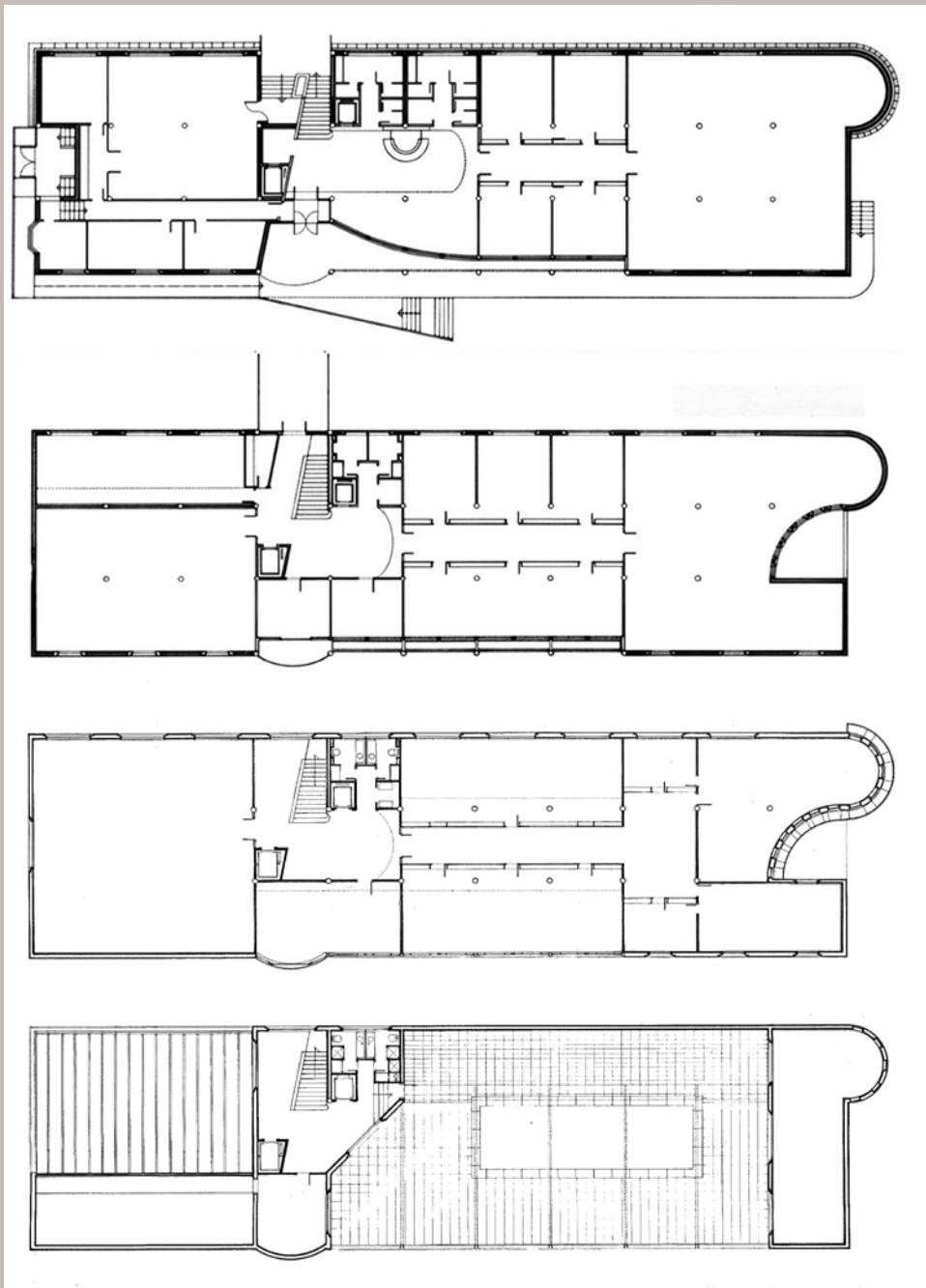
30 En tot cas està clar que no s'ha sabut atreure al sector immobiliari a la direcció de contribuir a un esforç conjunt per conservar el centre històric. Durant els tres últims decennis els operadors immobiliaris han preferit desenvolupar sòls exteriors, en desigual concurrència amb els existents en el centre històric. Han faltat operadors de petita escala, ha faltat gestió i empenta municipal i els ciutadans semblen haver-li donat l'esquena. En tot cas, inexplicablement, perquè buscar el desinterès dels eventuais residents a l'absència d'equipaments del barri resulta fora de lloc, donada la compacitat del teixit, amb distàncies al centre de la ciutat que es mesuren en menys de 3 minuts a peu. Tampoc es pot atribuir la deserció de possibles residents a la inadequació de la qualitat de l'espai públic i la urbanització, ja que calçades, voreres, xarxes de subministrament i servei, arquetes, pavimentacions, enllumenat i d'altres, han estat renovades amb criteris de qualitat material i durabilitat.

Desafortunadament, una visita al conjunt del centre històric prova que no es tracta d'un fenomen aïllat. La deserció del sector immobiliari, que no té aspiracions mínimament ambiciosos i conreades, i l'absència d'empenta de les autoritats municipals, per a les quals el valor patrimonial dels centres històrics és una enutjosa molèstia, semblen segellar la defunció programada del barri, i la seua substitució per una altra cosa.

LUIS ALONSO DE ARMIÑO PÉREZ I VICENT M. VIDAL VIDAL

OCTUBRE 2018

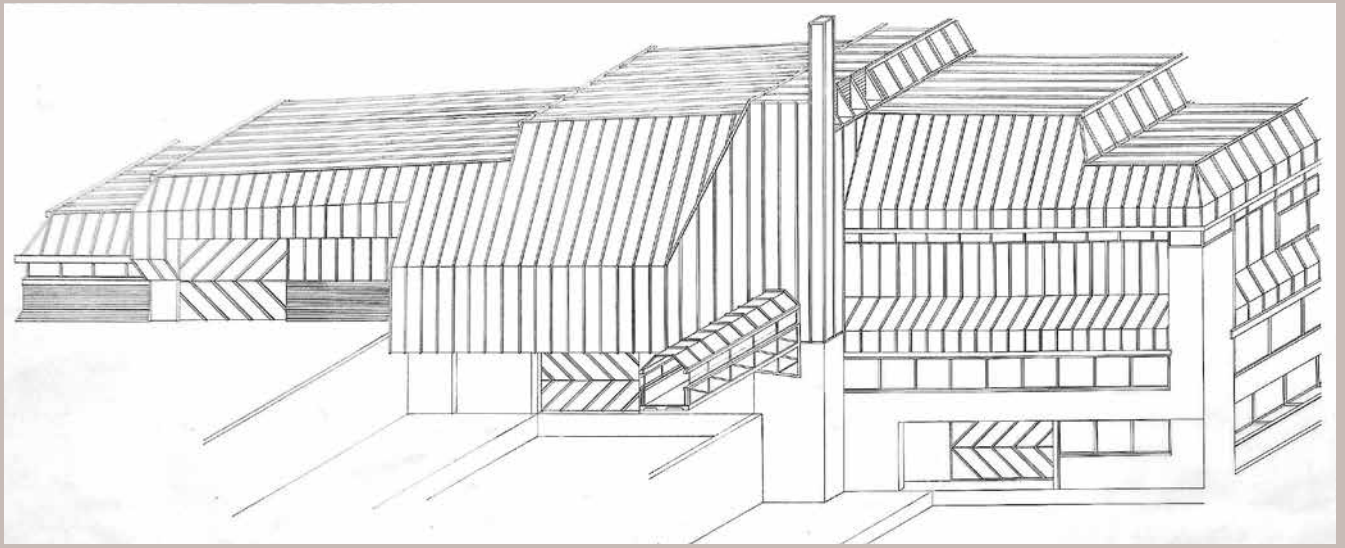
MIG SEGLE D'ARQUITECTURA

Oficines Manterol. Planta Baixa, primera, segona i coberta, 1980.

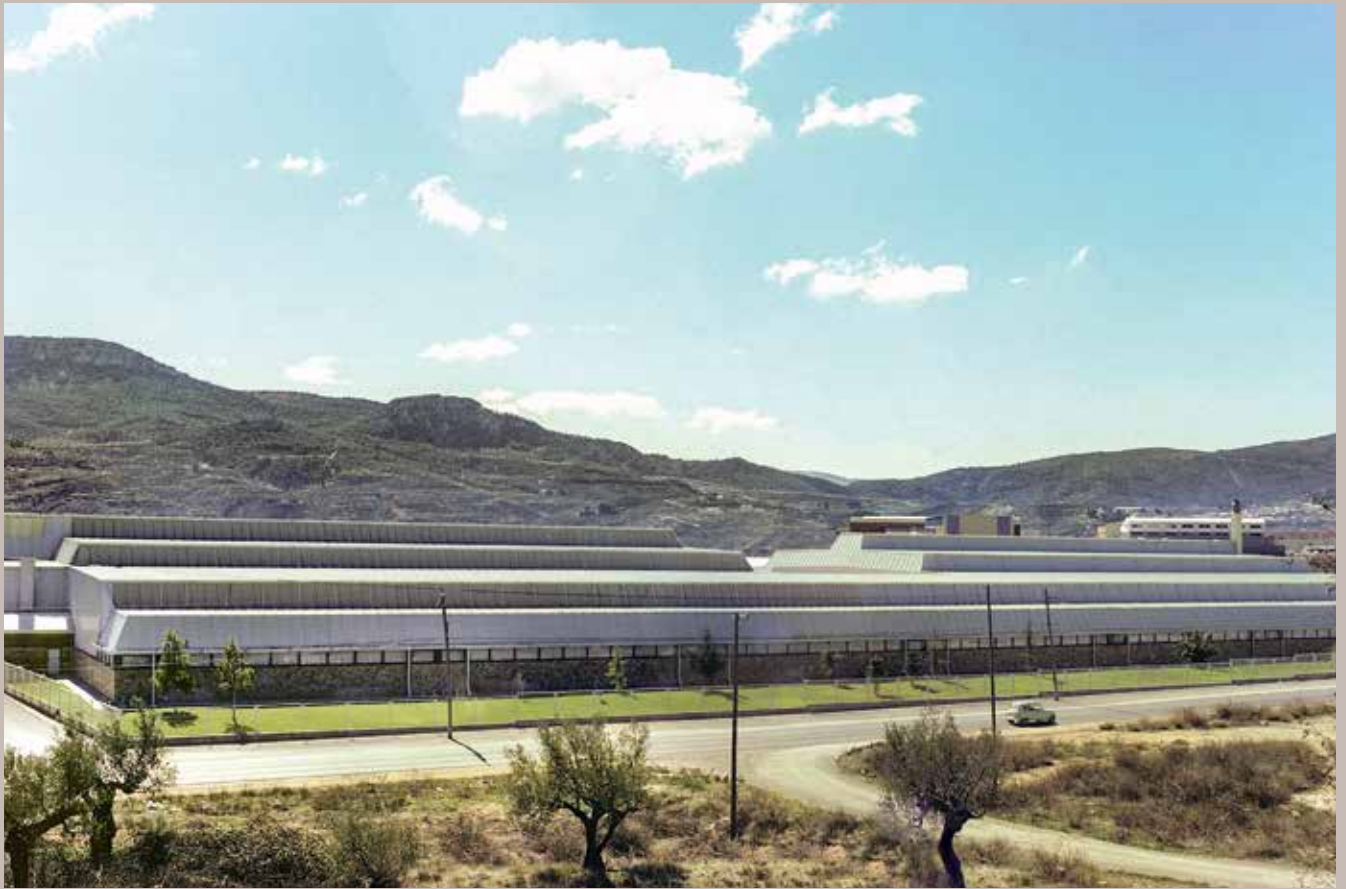
Oficines Manterol. Alçat Oest, 1980.

Fàbrica F. Jover. Axonometria, 1973.

Fàbrica F. Jover. Particular de l'estructura espacial, 1973.

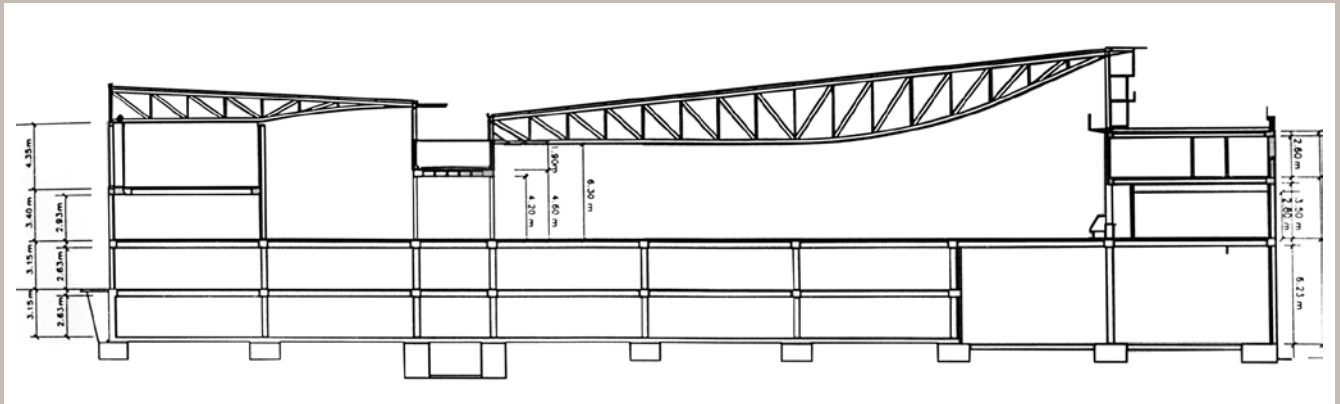

Fàbrica F. Jover. Vista de l'alçat nord, 1973.

37

Fàbrica Filatures Climent. Vista aèria, 1972.

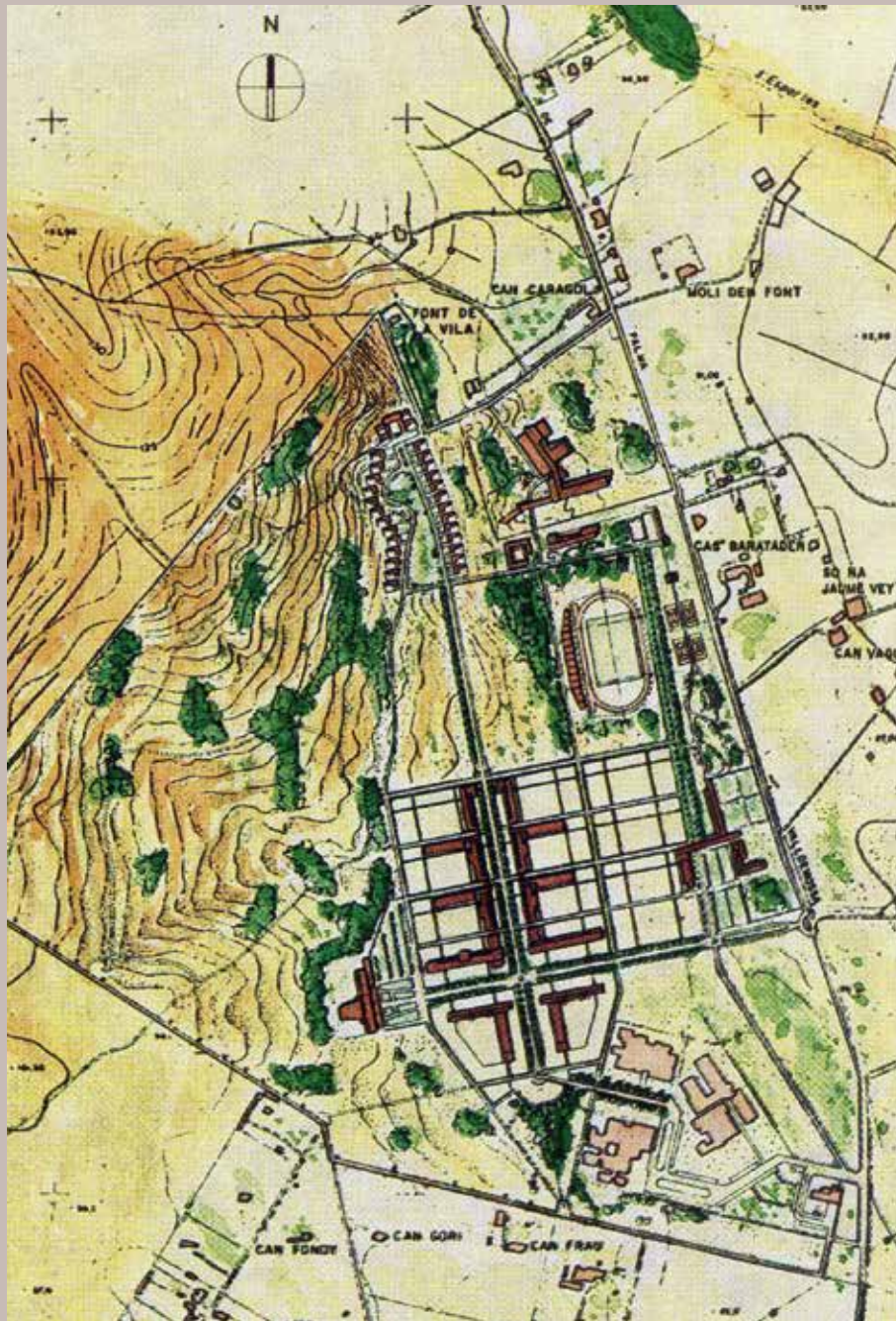

Centre comercial Eroski. Alçat del Vestíbul general, 1992.

Universitat de les Illes Balears. Ciències i Dret, 1987.

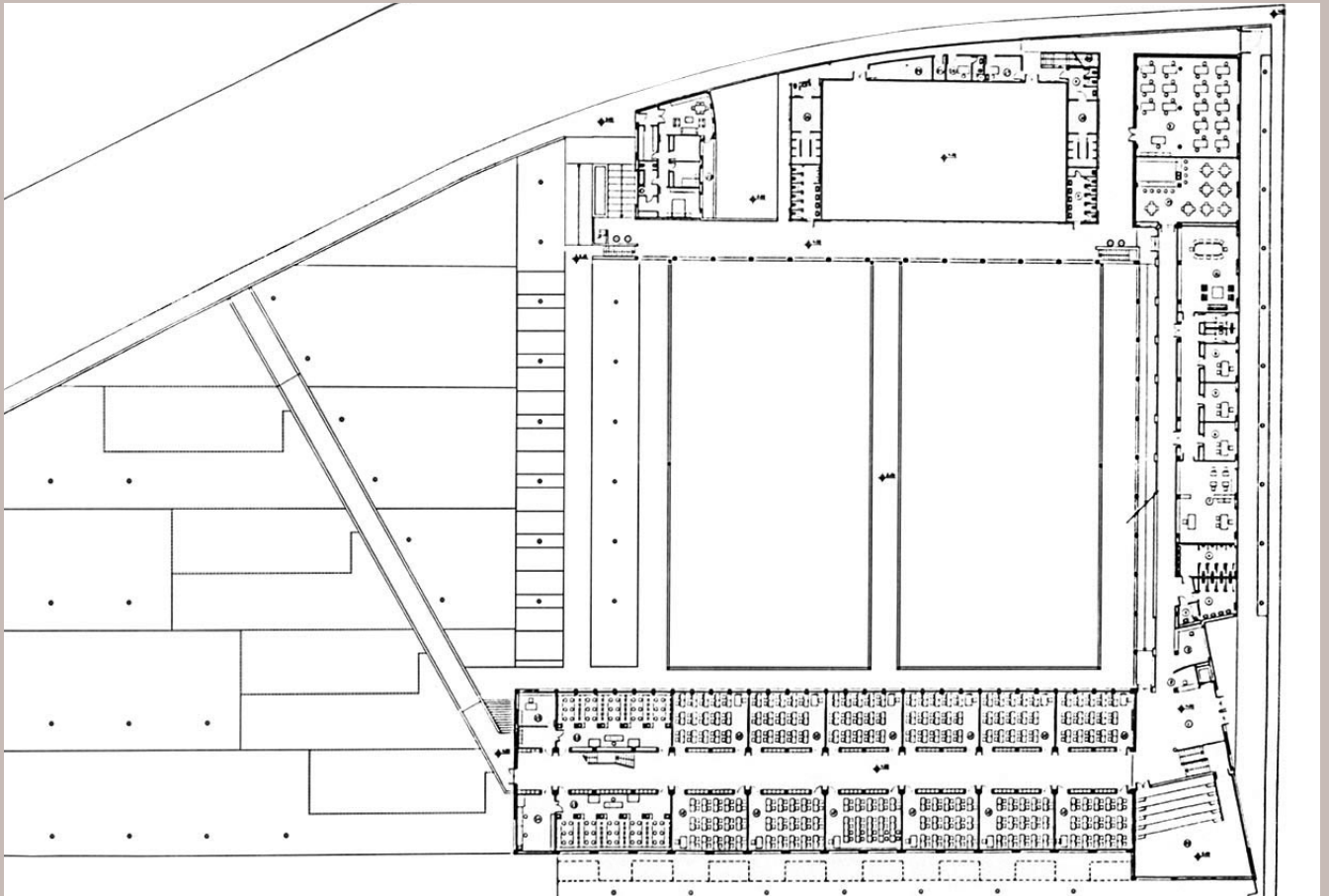
Universitat de les Illes Balears. Pla d'ordenació, 1987.

Col·legi El Romeral. Planta general del conjunt 2002.

Col·legi El Romeral. Accés a l'edifici de primària, 1986.

Centre d'ensenyament a Castalla. Planta baixa, 1993.

Centre d'ensenyament a Castalla. Particular de l'accés, 1993.

Saló gruta al Salt. Pilastres, 1964.

Saló gruta al Salt. Volta, 1964.

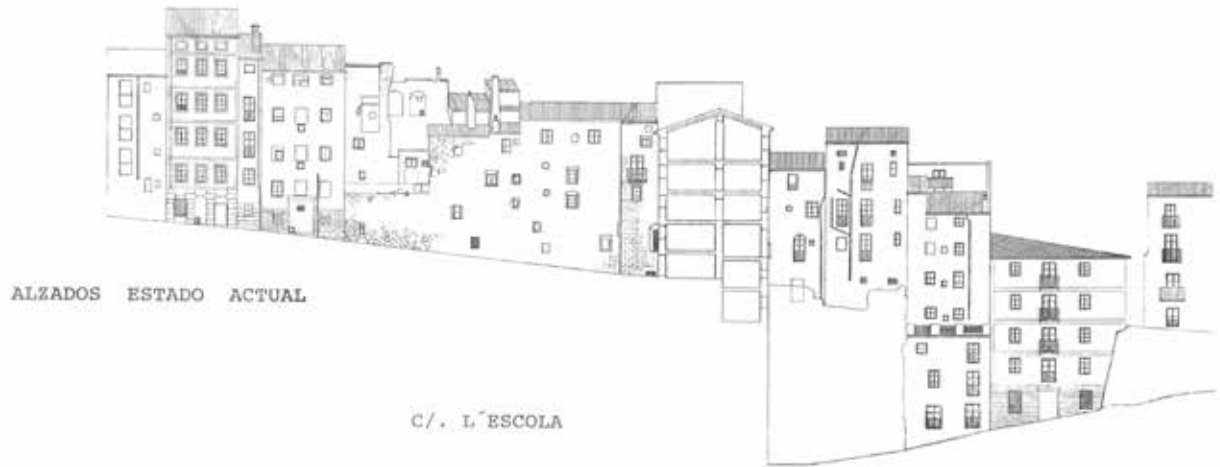
Saló gruta al Salt. Paret ondulada, 1964.

AXONOMETRIA
Escala 1/100

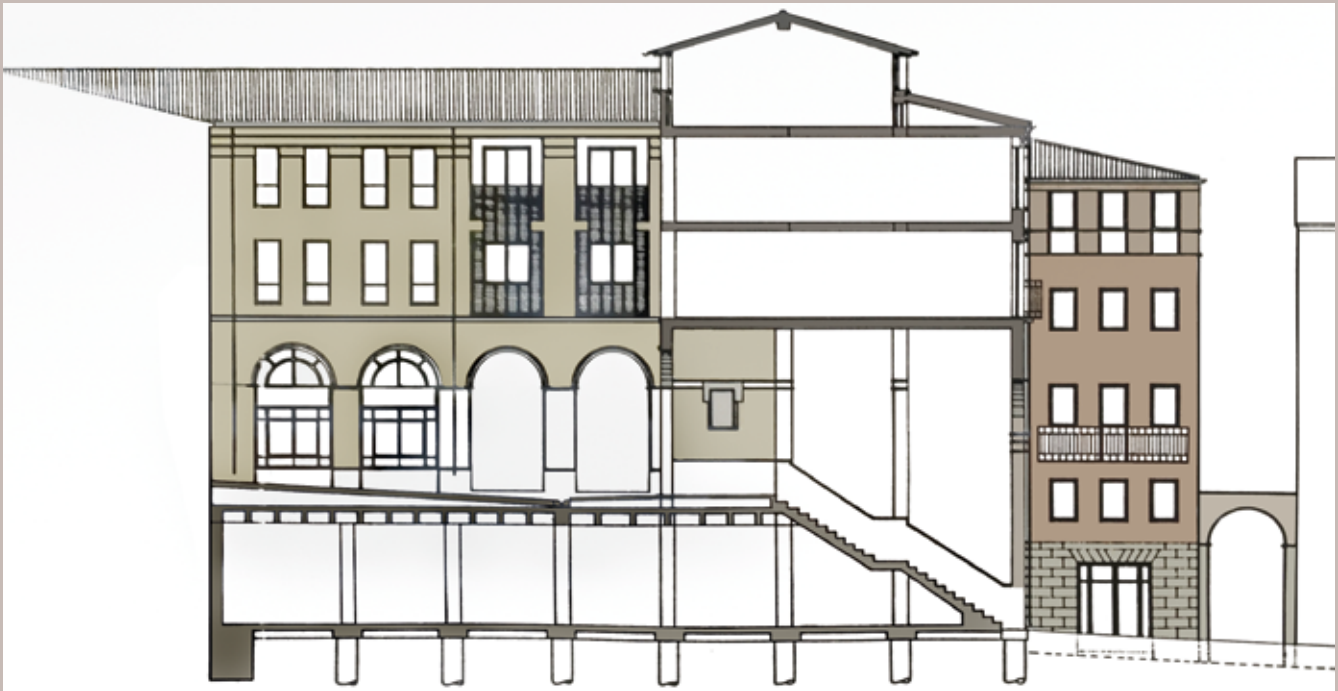

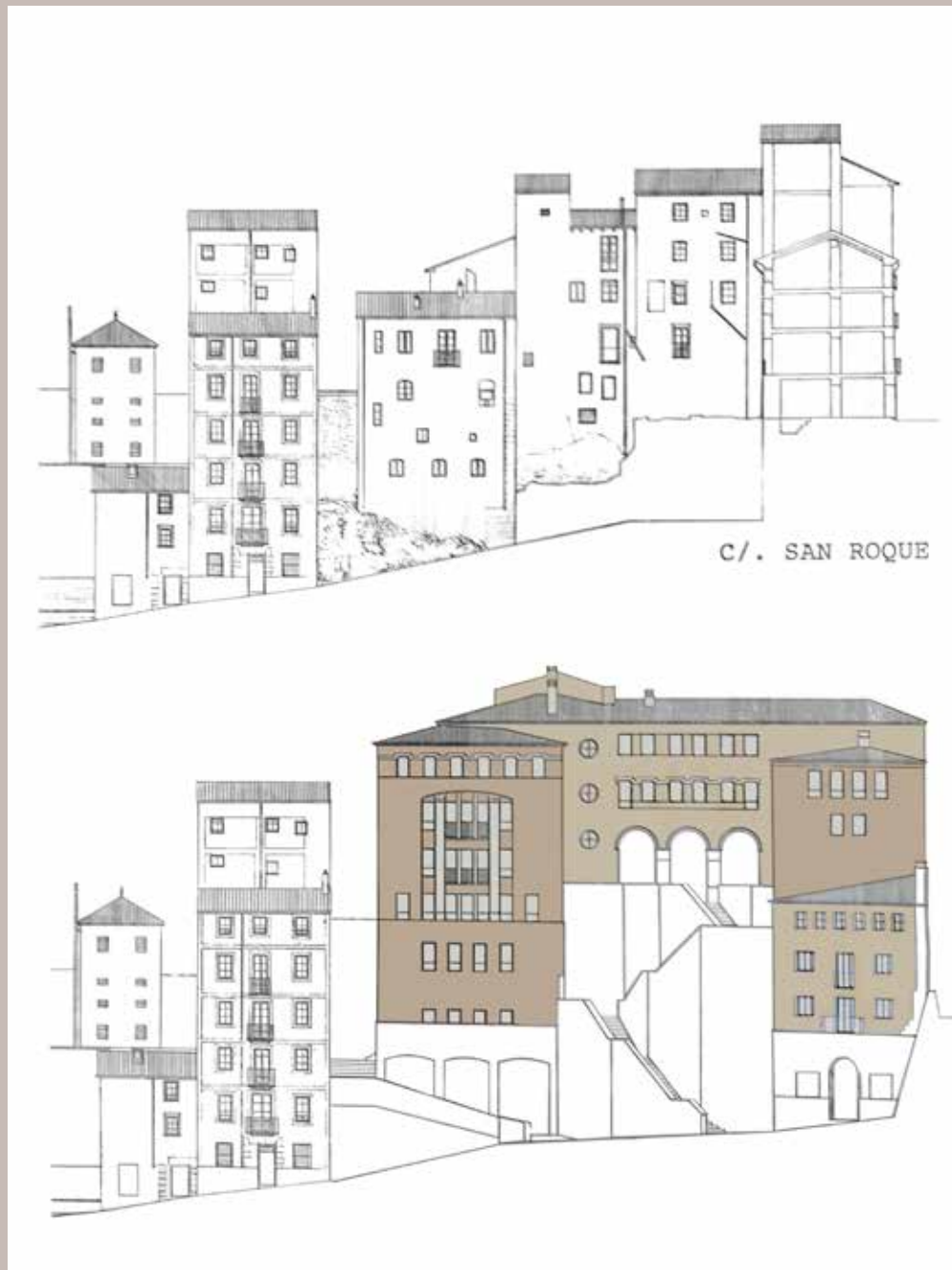
49

Habitatges a la Barbacana. Axonometria, 1988.

Habitatges a la Barbacana. Alçat C/ Escola, 1988.

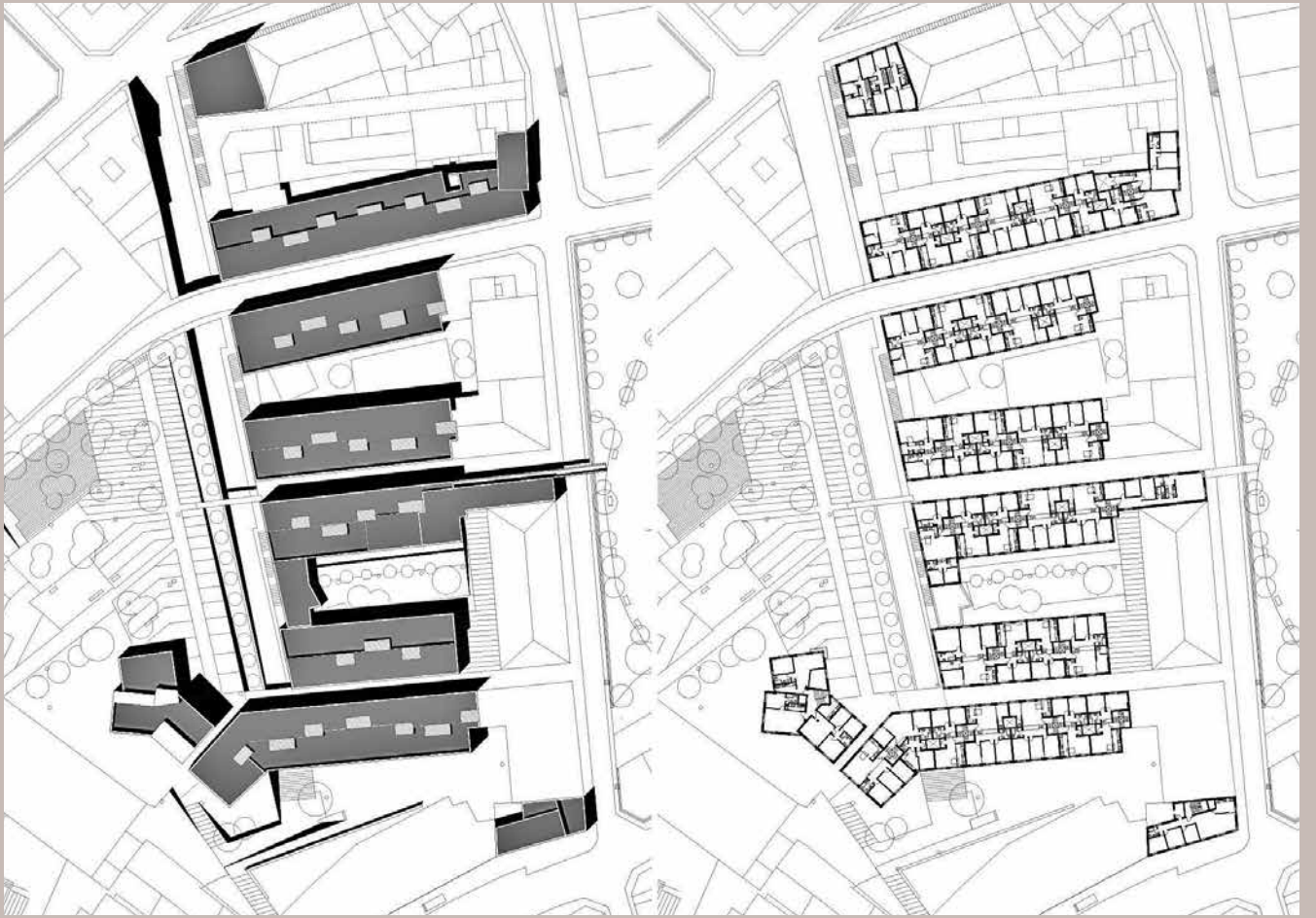

Habitatges a la Barbacana. Alçat C / Sant Roc, 1988.

Aèria barri de la Sang detall.

Barri de la Sang. Pla de Cobertes i plantes.

Barri de la Sang. Rampa de la Sang, 1998.

Torre d'habitatges a l'Av. Ausiàs March, 1978.

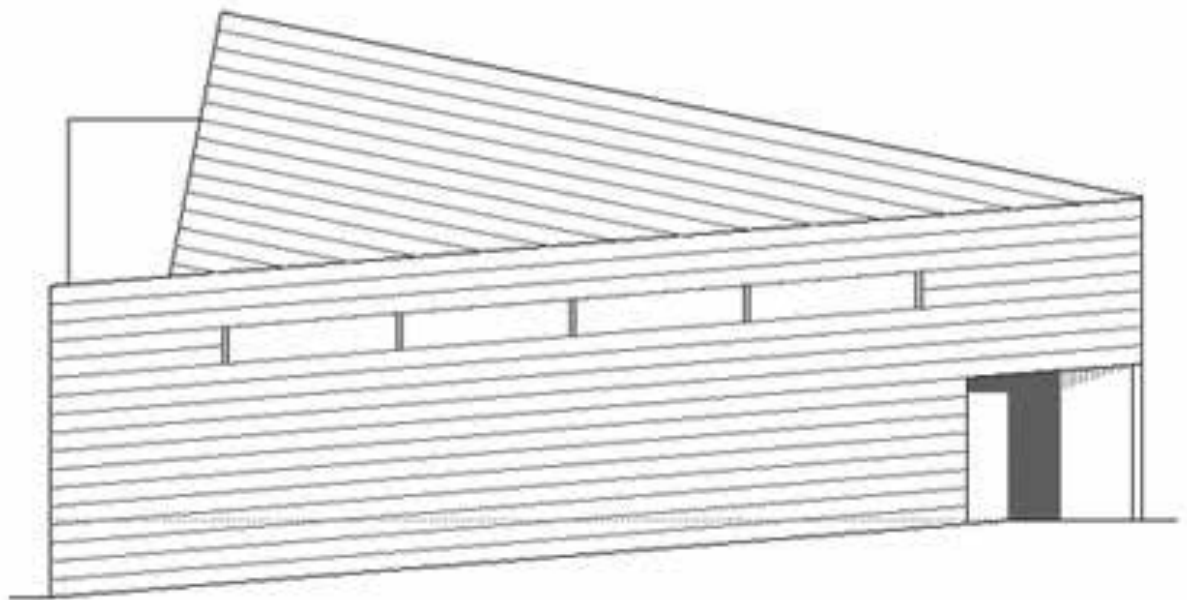
Ajuntament de Catarroja. Alçats de conjunt 2007.

Banc Espanya, Sucursal d'Alacant. Alçat Carrer Càndida Jimeno 2008.

Banc Espanya, Sucursal d'Alacant. Tanca exterior 2008.

alzado nor-oeste

Centre de Salut Duanes de la Mar, Xàbia. Alçat est, 1999.

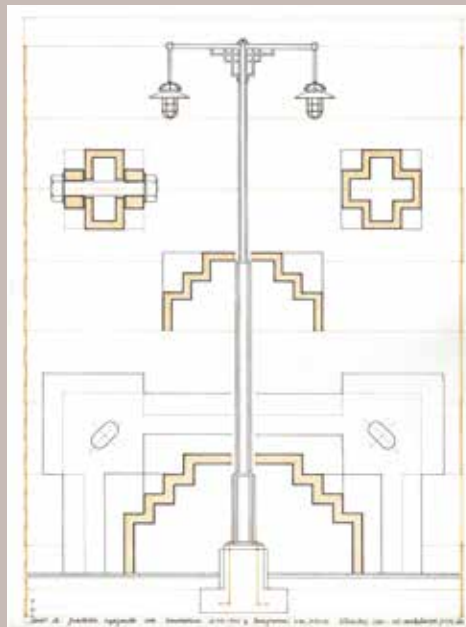
Museu Etnològic i Etnogràfic Soler Blasco de Xàbia. Vista de la coberta.

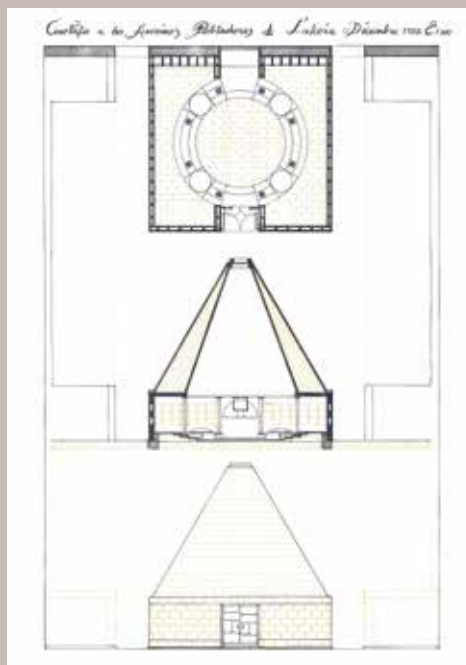
Ampliació ETSAV. Vista Alçat Nord 2008.

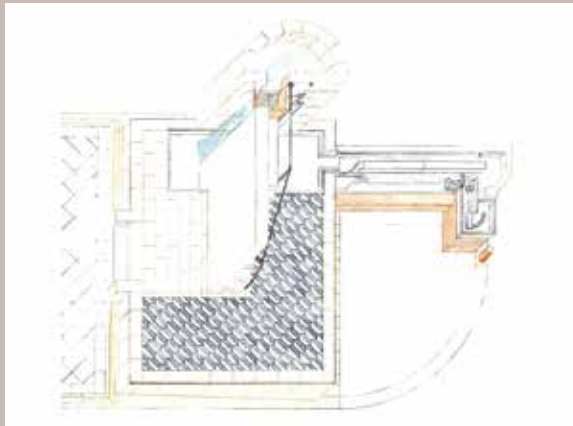
Ampliació ETSAV. Pati de la sala de professors 2008.

Fanal Model Alcoi. Dibuix, 1983.

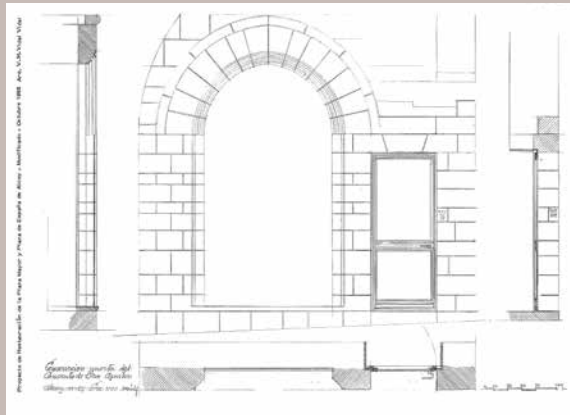
Cenotafi. Alcoi, 1982.

Monument al Molinar. Axonometria, 1984.

Monument al Molinar, 1984.

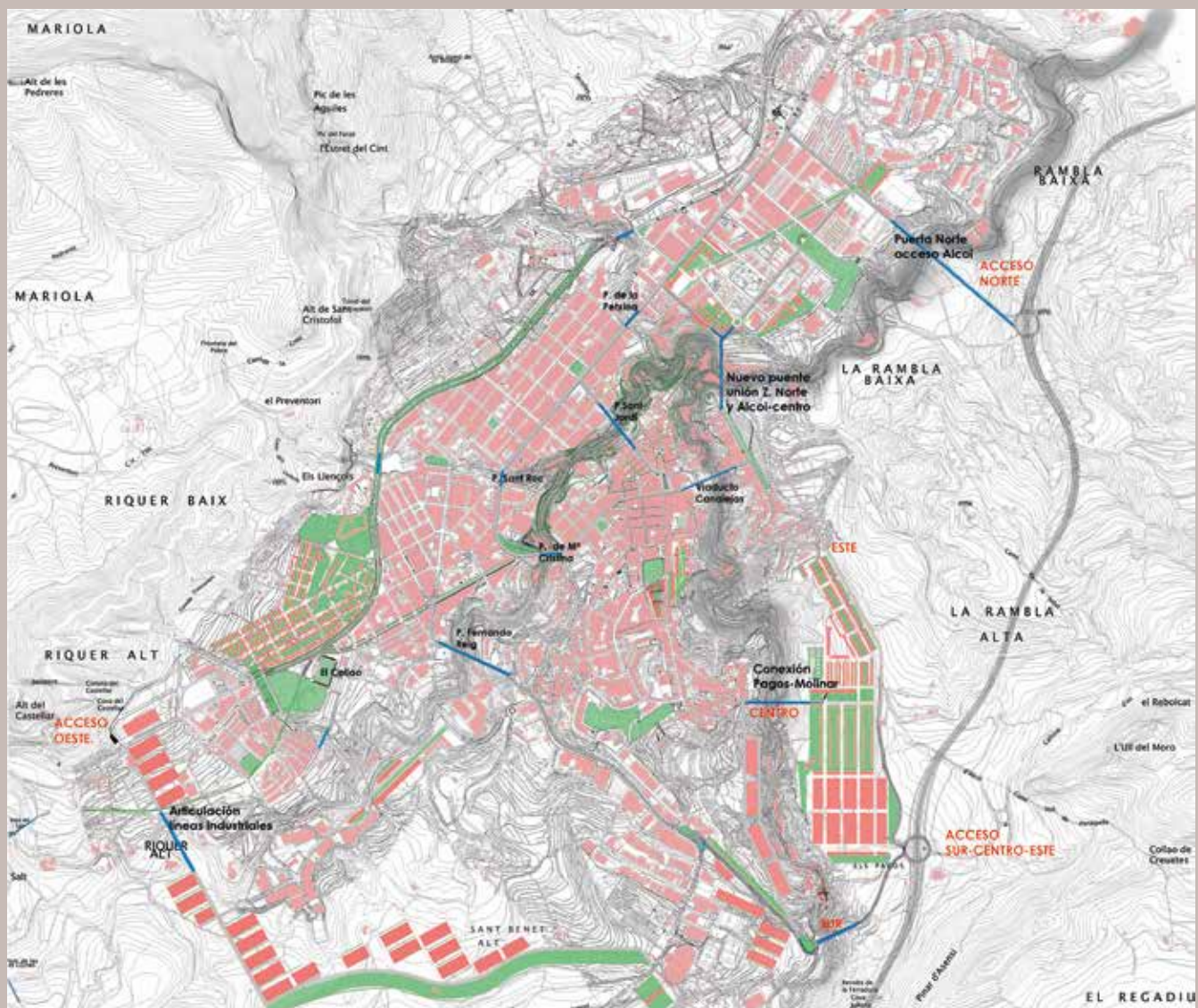

Plaça Major. Dibuix de l'Arc de Sant Agustí, 1983.

68

Plaça Major. Arc de Sant Agustí restaurat, 1983.

Proposta Alcoi Segle XXI 2013.

Vicent Manuel Vidal Vidal és arquitecte des de 1973 i doctor en Arquitectura des de 1982. És professor titular de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València des de 1984 i catedràtic del Departament de Projectes des de 1995. Va ser vicerector de coordinació de Cultura i Territori de la UPV des de 2000 fins 2004.

Ha estat autor de projectes d'espais públics i d'infraestructures així com d'edificis d'habitatges d'obra nova, administratius, universitaris, industrials, escolars, sanitaris, fins i tot rehabilitacions i ampliacions de bancs, museus i habitatges.

DADES

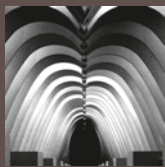
- Data de naixement: 28 de desembre de 1939, Alfafara (Alacant).
- Perit Industrial Mecànic. Escola de Perits Industrials d'Alcoi. 1964.
- Aparellador. Escola Tècnica d'Aparelladors de Madrid. 1966.
- Arquitecte. Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València. 1973. Col·legiat 1160 COACV.
- Premi d'Arquitectura del Col·legi Oficial d'Arquitectes de València i Múrcia. Edifici Industrial a Muro de l'Alcoi. 1973.
- Doctor Arquitecte. Tesi doctoral "Arquitectura i Indústria". 1982. Excel·lent cum laude. Director: Dr. J. Rafael Moneo Vallés. Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València.
- Professor Titular de Projectes. Homologació Oficial del Ministeri d'Educació i Ciència. 1984.
- Premi d'Arquitectura del Col·legi Oficial d'Arquitectes de la C.V. Edifici Industrial Manterol a Ontinyent. 1985.
- Catedràtic de Projectes Arquitectònics de l'ETSAV. 1995.
- Premi Internacional FAD-Foment d'Arts Decoratives 1999, junt a Manuel de Solà-Morales pel barri de la Sang a Alcoi.
- Vicerector de Coordinació de Cultura i Territori. Universitat Politècnica de València. 2000-2004.
- Doctor Honoris Causa. Universitat de Chiclayo (Perú). Gener de 2003.
- XII Premis d'Honor, Vila de Pedreguer al Mèrit Urbanístic o Arquitectònic. Desembre de 2003.
- Catedràtic emèrit Ad Honorem. Universitat Politècnica de València. Novembre de 2016.

OBRES

- Fàbrica de Teixits per a Francisco Jover S.L a Cocentaina. Juny de 1973.
- Fàbrica de Filats per Filatures Climent S.L a Muro de l'Alcoi. 1973.
- Habitatge unifamiliar aïllat de Mario Candela a Mutxamel. 1973.
- 118 habitatges socials a l'Avinguda Ausiàs March, València. Juny 1978.
- Rehabilitació i transformació del Banc d'Espanya d'Alcoi a Casa de Cultura. Novembre 1978.
- Edifici d'Oficines per a Indústries Manterol S.A a Ontinyent. Gener de 1979.
- Projecte de 60 habitatges de P.O al Carrer Joan-Gil Albert, Alcoi. Juny de 1981.
- Pla Especial de Protecció del Casc Històric de Benissa, Alacant. 1982.
- Remodelació i Restauració de les Places Major i d'Espanya d'Alcoi, Alacant. 1983.
- Projecte de 20 habitatges a Montcada, València, per a la Conselleria d'Obres Públiques. 1985.

- Projecte d'Edifici Escolar l'Arxenal a Alcoi. 1986.
- Projecte de Reurbanització del Raval Vell, Raval Nou i Primer Eixample d'Alcoi. Abril 1987.
- Projecte de normativa i disseny urbà, entorn de B.I.C. rea n. 1, Seu-Verge València. 1987.
- Pla Especial del Campus Universitari de les Illes Balears a Palma de Mallorca. Octubre 1987.
- Edifici per a 3 jutjats a Sueca, València, per al Ministeri de Justícia. Desembre 1988.
- Edifici d'Habitatges en carrer Barbacana, Alcoi (Alacant). 1988-1991.
- Pavelló desmuntable per al Guinyol del segle XIX anomenat Betlem del Tirisiti. Alcoi 1990.
- Habitatge unifamiliar al carrer Ausiàs March, Foios (València). 1991.
- Centre de Salut a Sagunt per a la Conselleria de Sanitat i Consum. 1991.
- Barri la Sang, Alcoi. 144 habitatges i urbanització. Pla ARA, Conselleria d'Obres Públiques. 1992.
- Projecte de Centre Comercial Eroski, Alcoi. Maig de 1992.
- Projecte de Noves Instal·lacions Pesqueres al Port de Dénia. Desembre de 1992.
- Centre d'Ensenyament a Castalla (12 ESO + 4 BACH + 4M). Novembre de 1993.
- Banc d'Espanya. Gran Reforma de la sucursal de Múrcia. 1993.
- Estudi d'adaptació de l'Estació del Metro del Palmaret, València. Juny 1994.
- Central de cogeneració Temiluz a Cocentaina. 1996.
- Centre de Salut Duanes del Mar de Xàbia. 1999.
- Ampliació i Remodelació Interior de l'Escola d'Arquitectura de València. 1999-2008.
- Projecte Bàsic i d'Execució de l'Ampliació de la Fàbrica Francisco Jover S.A. 2000.
- Ampliació del Museu Etnològic i Etnogràfic Soler Blasco de Xàbia. 1998-Maig 2006.
- Ampliació de Banc d'Espanya, Sucursal d'Alacant. Juliol 2004-2008.
- Ampliació del Col·legi Públic El Romeral d'Alcoi. Juliol 2002-Setembre 2004.
- Ampliació de l'Ajuntament de Catarroja. Desembre 2005-2007.

- 2013 1. ANTONI MIRÓ. L'Hospital Sueco-Noruec d'Alcoi.
2. 60 ANYS DE GEOMETRIA. Col·lectiva.
3. ARCADI BLASCO. A peu de forn.
- 2014 4. JOSEP RENAU. The American way of life.
5. TOMÀS FERRÁNDIZ. Temps de Guerra (1936-39).
6. ANTONI MIRÓ. El Vol del gat.
7. AURÈLIA MASANET. Trama i ordit de l'existència.
8. MIQUEL NAVARRO. La Mirada.
- 2015 9. MIQUEL CALATAYUD. Imaginari.
10. SEMPÈRE, sempre entre nosaltres. Col·lectiva.
11. ART VALENCIÀ. Col·lecció Martínez Guerricabeita.
12. ENRIC SOLBES. Una mirada nòmada.
13. A MIQUEL HERNÁNDEZ. Homenatge 50x50.
- 2016 14. ADRIÀ PINA. Política interna.
15. EN UN SILENCI QUIET. Col·lectiva.
16. ESTUDIS D'ART. Col·lectiva.
17. EL RESCAT DE LA PINTURA. Col·lectiva.
18. A. MIRÓ / M. NAVARRO. Costeres, ponts i xemeneies.
- 2017 19. MIRALLS DEL MIRACLE. El patrimoni industrial.
20. PER A JOAN VALLS. Papers i collages.
21. XAVIER LORENZO, La pintura.
22. FERRAN CABRERA I CANTÓ. 150 anys.
23. A MIQUEL HERNÁNDEZ, Setanta-cinc per setanta-cinc.
- 2018 24. ESPAIS AVANÇATS, Escola d'Art d'Alcoi
25. ALEXANDRE SOLER, La imaginació desbocada
26. CRESPO COLOMER, Passió per la fotografia
27. RIGOBERT SOLER, L'exuberància del Mediterrani
28. VICENT M. VIDAL I VIDAL, Mig segle d'Arquitectura

LLOTJA DE SANT JORDI

AJUNTAMENT D'ALCOI

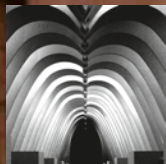

MIG SEGLE D'ARQUITECTURA

Vicent M. Vidal i Vidal

Alcoi 13 Desembre 2018 - 3 Febrer 2019

LLOTJA DE SANT JORDI

LLOTJA DE SANT JORDI

AJUNTAMENT D'ALCOI

CÀTEDRA
ANTONI MIRO
D'ART CONTEMPORANI
UNIVERSITAT D'ALACANT

AJUNTAMENT D'ALCOI
AJUNTAMENT D'OTOS

 Sabadell
Fundació